

vi människor

Nr 3 1991
30 kronor
(befriad från moms)

Tema:
Kvinnornas
rösträttskamp
i Sverige
och internationellt

1905

L. Bengt Statter.
Lv. Repetition

Hvarför skola kvinnorna vänta?

Föredrag om den
kvinliga rösträtten

hållet i Stockholm den 23 november 1905

af

FRIDA STÉENHOFF
(HAROLD GÖTE)

STOCKHOLM
BJÖRCK & BÖRJESSON.

Pris **10** öre.

INNEHÅLL

- 2 Hvarför skola kvinnorna vänta?
Frida Stéenhoff
- 4 Det räcker inte med rösträtt
Aase Bang
- 5 Kvinnornas rösträttsrörelse
Hjördis Levin

- 11 Riksdagskvinnorna svarar
- 16 Rösträtt för kvinnor —
en internationell utblick
Aase Bang
- 18 Dags att gå vidare?
Anna-Carin Jansson
- 20 Det personliga är politik...
Marie-Louise Carlberg

Kvinnorörelsen och den därmed sammanhängande kvinliga rösträttsrörelsen ha som alla andra företeelser, en begynnande orsak. De ha härflutit från en hos alla folk gemensam sjuk punkt, ett gemensamt sår: att de svagare exploateras eller utnyttjas af de starkare.

Man brukar räkna rörelsens början från den stora franska revolutionen 1789. Då uppsattes af revolutionsmännen samma program för kvinnornas frigörelse, som ännu står kvar. Förverkligadt har programmet icke blifvit, trots ett århundrade och mer. Man tycker att hundra år borde förslå att reformera bra mycket på, men de räcka inte långt, när det gäller något nytt. Hur många generationer få inte i allmänhet dö för att en ny idé skall få lefva och omsättas i handling.

Och hur få icke i allmänhet de svagare vänta, att deras tur skall komma. Våga de göra sig påminta, riskera de att misshaga. Göra de sig icke påminta, riskera de att bli glömda.

Kvinnan har sålunda varit så godt som politiskt bortglömd allt sedan revolutionen. På senare tid ha emellertid dykt upp motioner om kvinlig rösträtt, hvilka vunnit afsevärd anslutning, broschyrer och artiklar i pressen ha sett dagen, föreningar ha bildats och möten ha hållits, där man offentligt diskuterat om kvinnans rösträtt och uttalat sin önskan, att de, som makten hafva, icke allt fortfarande bara skola glömma och glömma.

24 Hälsa och skönhet — två böcker
Marie-Louise Carlberg

28 Jag har blivit farmor...
Marie-Louise Carlberg

30 Vad angår oss Polens affärer?
Lilian Hultin

33 Unga kvinnor i Öst
Kicki Johansson

37 Att uteslutas eller inte — det är fragan
Ulla Hoffman

38 Dikter
Karin Lentz

40 "Som jag ser EG..."
Lena Ohlsson

41 Motordan istället för fagelsång?
Helena Fernandez

42 Recensioner
Gretha Sundberg

43 Om det viktiga i att kvinnor
vagar tala...
Elin wägner-sällskapet

44 SKV-material

Ledare

Det räcker inte med rösträtt

vi människor utges av
Svenska Kvinnors Vänsterförbund.

Postadress: Stigbergsliden 5
414 63 Göteborg
Tel: 031-42 28 94

Ansvarig utgivare: Aase Bang

Redaktör:
Marie-Louise Carlberg

Redaktionskommitté:
Barbro Andersson, Aase Bang,
Marie-Louise Carlberg, Erni Friholt,
Zaida Hagman, Agneta Wirén

Redaktionen ansvarar endast för
beställt material och står fri från
artikelförfattarnas åsikter.

Prenumeration: 120 kronor/år
Stödprenumeration: 200 kronor
Gåvoprenumeration: 100 kronor
Postgiro: 90 24 - 1

vi människor utkommer med
fyra nummer per år.

Tryck: Christensons Grafiska
Box 253, 443 25 Lerum

Nästa nummer av **vi människor**
kommer i början av december.
Temat handlar då om barnen,
i anledning av FN:s barnårstioende.

Redaktionen passar här på tillfället
att tacka för de gåvo — och stödpre-
numerationer vi fått.
Ring till oss så skickar vi ett gratis-
nummer som ni kan ge i present.
Vi är också tacksamma om ni sprider
tidningen på olika sätt, till exempel
hos er tandläkare, på politiska möten
och så vidare.

När jag berättade att jag tänkte skriva
om *kvotering*, suckade min man och sade:
"Nu igen?"

Han har rätt. Det är minsann inte första
gången jag som ordförande i Svenska
Kvinnors Vänsterförbund tar upp frågan.
SKV har drivit den i mer än femtio år, så
det kan kanske verka tjatigt att återkom-
ma nu igen.

Men frågan aktualiseras inför varje
val. Ska kvinnorna äntligen bryta igenom
könsvalLEN och få sina rättmätiga platser i
riksdagen?

Sett i ett längre tidsperspektiv har vi
nått förhållandevis långt på jämställd-
hetsfronten här i Sverige. Rösträtten led-
de inte automatiskt till att kvinnorna fick
mer att säga till om, men steg för steg har
vi kämpat oss fram till den position vi har
idag.

Men det räcker inte. I ett samhälle som
kallar sig demokratiskt ska kvinnorna finnas
på lika fot med männen i alla beslutande
församlingar. Om vi ska nå dit inom rim-
lig tid — ska vi säga inom hundra år — då
blir det nödvändigt med kvotering.

För om vi har lärt oss en sak sedan vi
fick rösträtt för 70 år sedan, så är det att
gubbarna inte frivilligt ger makten ifrån
sig.

I partiernas handlingsprogram står det
ofta vackra ord om att partiet eftersträvar
en jämn könsfördelning, men verklighe-
ten visar att en manlig politiker alltid kan
klamra sig fast — uppbackad som han blir
av det lojala manliga nätverket. "Det är
klart att vi vill ha in fler kvinnor i riksdag-
en — men **denna gången** är det viktig-
are att satsa på någon med tyngd, med er-
farenhet..."

Det är inte bara i riksdagen vi finner
en tydlig manlig dominans. Jag hörde i ra-
dion — var det i Radio Ellen? — att LO-
kvinnorna var besvikna över att det bara
var en procent kvinnliga delegater på de-
ras kongress. Nu skulle de jobba aktivt för
att få med tre procent kvinnor nästa gång.
Tre av hundra — det är en blygsam mål-
ställning.

När reportern frågade om man inte

kunde tänka sig kvotering för att få ett
snabbare resultat, slog den utfrågade ifrån
sig. Hon arbetade med jämställdhetsfrå-
gor inom sitt förbund och visserligen, sa
hon, är det stenhård kvotering vad gäller
olika regioner och åldersfördelning, och
så vidare — men könsfördelning? Nej, det
skulle "ta hus i helsicke".

Det är onekligen ett problem att så
många kvinnor vägrar att ställa upp på
politiska uppdrag, eller att de hoppar av
redan efter en period. Det politiska livet är
nu engång inte anpassat efter småbarns-
föräldrar eller andra grupper med stort an-
svar för hem och familj. (Det ska vi ändra
på när vi blir tillräckligt många kvinnor
som bestämmer!)

Folkpartiets kvinnoförbund frågade sina
avhoppare varför de har lämnat politiken.
Det visade sig att det inte i första hand är
praktiska frågor som gör att kvinnliga
politiker slutar. Men i längden orkar de
inte med motståndet från sina manliga
kolleger. Det är många som har upplevt att
män blir röksugna, börjar bläddra i sina
papper, gåspar och ser på klockan när det
blir kvinnans tur att ta ordet. Självt blev jag
osynlig på en manligt dominerad freds-
konferens i Prag. Det var en sällsam upp-
levelse. Berit Ås har definierat fenomenet
som "manlig härskarteknik".

Kanske oroar jag mig i onödan — vad
gäller kvinnorepresentation i riksdagen,
vill säga. I år blir det säkert ingen större
förbättring (men stryk gubbarna, tjejer —
stryk!) Men det är ett välkänt fenomen att
när en institution förlorar sin maktposi-
tion, då släpps kvinnorna in. Om Sverige
går in i EG, kommer som bekant alla
viktiga beslut att fattas i Bryssel. Den
svenska riksdagen blir så marginell att
statsråden Hellström & Engström ifråga-
sätter om den över huvud taget behövs.
Den dagen riksdagen blir maktlös, får vi
säkert se en tillsrömning av kvinnliga
ledamöter.

Så får fruntimren något att sysselsätta
sig med medan de stora grabbarna flyttar
till Bryssel.

Aase Bang

Kvinnornas rösträttsrörelse

av Hjärdís Levin

Frågan om kvinnans politiska rösträtt behandlades första gången i Sveriges riksdag år 1884. Redaktör F.T.Borgs motion avslogs, ackompanjerad av allehanda kvickheter i den manliga församlingen. Denna riksdag har kallats för 1800-talets sista kvinnoriksdag. Beteckningen har fog för sig. Efter att en lång rad reformer i kvinnoemancipatorisk riktning genomförts från 1840-talet var det sedan plötsligt stopp. Först 1902 återkom frågan om kvinnors rösträtt i riksdagen. Därefter tog det nästan tjugo år innan målet nåddes. Under denna tid utfördes ett heroiskt arbete av en kvinnorörelse utan motstycke i Sveriges historia. Denna strävan avser jag att något belysa.

*Strävandet efter
politisk rösträtt är
ansvarskänsla inför samhället
Anna Wicksell*

Argument och motargument

Borgs motion 1884 avstyrktes med argumentet att kvinnorna själva aldrig yrkat på rösträtt. Detta är riktigt. 1800-talets kvinnorörelse med Sophie Adlersparre var, med Richard Evans terminologi, en "moderat feminism" som verkade genom män i parlamentet. De flesta reformerna kom dock inte till på kvinnornas begäran utan av helt andra skäl. De fick ändå en viss kvinnofrigörande effekt. Fredrika-Bremer-Förbundet bildades först 1884 när antifeministiska attacker sattes in mot en kvinnoemancipation som ansågs ha "gått för långt". Förbundet ville i första hand värna om det som vunnits.

Vid denna tid hade ogifta kvinnor blivit nästan jämställda med män, medan gifta kvinnor var omynliga. Debattfrågor var gift kvinnas äganderätt, mannens målsmanskap över hustrun, prostitutionens reglering och ogifta mödrars problem. Kvinnofrågornas beroende av riksdagsmännens godtycke uppenbarades.

Kvinnorörelsen över hela västvärlden radikalerades genom kampen mot prostitution och superi. Medvetenhet om behovet av makt att påverka lagstiftningen började sprida sig, speciellt bland utbildade kvinnor. Det blir ingen fart på lagstiftningen för kvinnor och barn, förrän kvinnorna kommer med i politiken, var huvudargumentet, fastän det givetvis förekom en mängd andra skäl och motskäl i propaganda och debatt.

Rörelsens bildande, aktivitet och finansiering

I början anslöt sig de kvinnor som ville ha rösträtt till liberalernas kampanj för allmän rösträtt. I samband med 1890-talets folkriksdagar insamlades 62.000 kvinnoamn, men den "allmänna rösträtten" visade sig gälla endast rösträtt för män! Kvinnorna måste föra sin egen kamp.

År 1899 anhöll Fredrika-Bremer-Förbundet att Kungl.Majt. skulle överväga politisk rösträtt för kvinnan "... därest hon i övrig uppfyller de för dylik rösträtt stadgade villkor". Den egentliga signalen till kampen blev dock Carl Lindhagens motion 1902.

Det sägs ibland att rösträttsrörelsen var en konservativ överklassrörelse. Detta påstående stämmer inte mer än delvis. Den första Föreningen för kvinnans politiska rösträtt (FKPR) bildades den 4 juni 1902 på initiativ av såväl borgerliga som socialdemokratiska kvinnor. Den mer konservativa gruppen bestod av kvinnor i Fredrika-Bremer-Förbundet. De krävde rösträtt på samma villkor som för män, det vill säga med streck, vilket bland annat innebar att man måste komma upp till en viss inkomst för att få rösta. I den radikala gruppen ingick dels borgerligt liberala (frisinnade) kvinnor, dels socialdemokratiska.

Rösträttsrörelsen var hela tiden mer liberal än konservativ och mer frisinnad än socialdemokratisk.

Efter mycket diskuterande fastslogs att kvinnan borde "erhålla politisk rösträtt på samma grunder

*Kan staten byggas upp på
säkrare grund än ett ständigt
växande behov och förverkligande
av medborgelig rättvisa?
Frida Stéenhoff*

som mannen" och att föreningen skulle verka "för att den allmänna rösträtten, då den tilldelas mannen, även må tilldelas kvinnan". Föreningen ville stödja arbetet för avskaffandet av den äkta mannens målsmanskap över hustrun, ett viktigt hinder för gifta kvinnors politiska självständighet.

De borgerliga kvinnorna stod mer fria att agera självständigt i rösträtsfrågan än de socialdemokratiska som hade partipiskan över sig. Den svängde fram och tillbaka under den tid som rösträttskampen pågick. Än det ena, än det andra beskedet gavs om

hur arbetarkvinnorna skulle förhålla sig till "överklasskvinnornas rösträttsfråga".

En av de mer orädda var Anna Johansson (Visborg), som ledde bryggeriarbeterskornas fackförening. Där diskuterades också rösträtt. Anna och hennes medsystrar måste gå försiktigt fram. Många manliga motståndare fanns inom partiet och bland arbeterskornas egna män. "Suffragetter" och "kvin-nosakskvinnor" blev skällsord i mångens mun.

Hemlig förening

Så impopulär var propagandan för kvinnans rösträtt, att när tre kvinnor bildade en liten rösträttsförening fick det ske i hemlighet. Gruppen kallade sig mullvadskommittén och höll till i en källare på Tunnelgatan i Stockholm. Kvinnorna var Anna Lindhagen, Anna Pettersson och Anna Johansson (Visborg). Senare anslöt sig Hilda Sachs.

Så småningom vågade de sig på att ordna möten i rösträttsfrågan och dela ut en broschyr som de på egen bekostnad låtit trycka upp i 5.000 exemplar.

Anna tog starka intryck av de borgeliga radikala (frisinnade) kvinnorna, särskilt av författarinnan Frida Stéenhoff och dennas syster Ellen Hagen. Genom Fridas rösträttsbroschyr "Varför skola kvinnorna vänta" stärktes Anna i sin övertygelse. På så sätt blev "mullvadskommittén" en påtrycknings-grupp inom det socialdemokratiska partiet och en förbindelselänk till den borgerliga kvinnorörelsen.

Redan 1903 kunde en riksorganisation, Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR) bildas. LKPRs ordförandeskap sköttes av Anna Whitlock (1903-09 och 1912-14), Lydia Wahlström (1909-11), Signe Bergman (1914-17) samt Karolina Widerström (1918-21). Lokalföreningarnas antal steg till drygt 230 och medlemsantalet var som högst omkring 17.000.

Fler än femtio av dessa föreningar bildades av Ann Margret Holmgren under de mest primitiva rese- och inkvarteringsförhållanden. Denna medelålders professorsänka och niobarnsmor hade en enastående förmåga att väcka förtroende och entusiasm bland kvinnor i alla sociala skikt och åldrar under sina resor över hela Sverige.

Rösträttsföreningarna blev härdar för upplysning och kultur, oaser för vederkvickelse och glädje. I Ann Margret Holmgrens spår följde Lydia Wahlström, Sigrid Kruse, Gerda Hellberg, Augusta Tonning, Ruth Gustavsson, Ella Billing, Frigga Carlberg, Anna Lindhagen, Anna Bugge Wicksell, Gulli Petrini, Ellen Hagen, Frida Stéenhoff med flera.

Rösträttskvinnornas enastående förmåga att förena annars mycket olika element erkändes till och med av motståndarna. De olika meningarna inom rörelsen gällde varken mål eller medel utan möjliga tempot. Några ville gå fort, andra skynda långsamt. Snart fogades hela kolonnens steg in i en taktfast marsch framåt i deras tempo som önskade den hastigare farten. För uppnåendet av detta mål

*Lyssna, och ni ska höra hur det
ropar efter moderlig ömhet överallt
i det allmänna livet. Hur många späda
spirande plantor frysa inte bort bara av brist
på den värme och känsla, som kvinnan skulle
tillföra det offentliga livet, om hon finge median-
svarighet. Hon behövs vid valet av representanter,
och rättvisan fordrar att också hon får full medbor-
garrätt. En viktig fråga finns i närvarande stund in-
te för oss kvinnor — knappast heller för samhället.*

Ann Margret Holmberg

undertrycktes sannolikt många åsikter och alla röster fick väl inte höras som de önskade.

Rösträttsrörelsens karaktär av snarare mellanskikt och lägre medelklass än överklass kom också fram i finansieringen av den långvariga verksamheten. Beteckningen "överklasskvinna" stämmer på en del av de ledande kvinnorna, men inte alls på de tusentals kvinnor som utgjorde basen för rörelsen och var organiserade i lokalavdelningarna. Dessa stod helt för LKPR-sekretariatets — även efter våra förhållanden — mycket stora utgifter. Flygblad och broschyrer utgavs i 100.000-upplagor och tidningen "Rösträtt för kvinnor" utkom i sex år med två nummer i månaden.

Den internationella konferensen i Stockholm 1911, anordnad av LKPR kostade 26.000 kronor, en summa hopbragd huvudsakligen genom små bidrag från hela landet. På sedvanligt kvinnosätt ordnade rösträttskvinnorna basarer, lotterier, utställningar och penninginsamlingar från redan hårt ansträngda medlemmar. De rika kvinnorna lyste med sin frånvaro.

Ideelt nattarbete

Efter drygt dagsarbete i skolor och butiker, på kontor och fabriker gav kvinnor utan några egentliga medel av sin lediga tid och ibland många timmars nattarbete.

Ett starkt stöd och nya impulser fick LKPR genom sina kontakter med utlandet. Redan 1904 bildades i Berlin den Internationella Rösträttsalliansen (International Woman Suffrage Alliance) under ledning av den 80-åriga amerikanska pionjären Susan B. Anthony. Hon

För rättfärdighetens skull

Frigga Carlberg

överlät ledarskapet till Carrie Chapman Catt. Sverige var bland de första länder som anslöt sig till denna allians.

Våren 1909 reste Frigga Carlberg, Elin Wagner och Ellen Hagen till en rösträttskongress i London, av vilken de tog starka intryck. Elin sände entusiastiska resebrev till tidskriften *Idun* om de engelska "suffragetternas" militanta kamp för rösträtt och försökte väcka något av samma entusiasm och kampvilja i Sverige. Många av Elin Wagners böcker har rösträttskampen som motiv. Romanen "Pennskaftet" var direkt inspirerad av kongressen i London. Elins och Frigga Carlbergs sympati för suffragetterna delades inte av LKPR som föredrog hovsammare metoder för att inte stöta sig mer än nödvändigt med motståndarna.

I juni 1911 ägde Rösträttsalliansens världskongress rum i Stockholm på inbjudan av LKPR. Kongressen blev rörelsens höjdpunkt, samlade 1.200 deltagare och omtalades i 211 svenska och 264 utländska tidningar. Den framstod som ett under av god organisationsförmåga. Som en direkt följd därav bildades den svenska avdelningen av världsorganisationen "Men's League for Women's Suffrage". De män som anslöt sig utsattes för pressens löje och sarkasm.

Steg för steg mot målet

Utrymmet tillåter inte en uttömmande redogörelse för alla rösträttsfrågans turer i de många riksdagarna under nästan tjugo år. En sådan skulle dessutom bli ganska tjugig att läsa för den som inte är specialintresserad. Jag nöjer mig med några nedslag i kronologin.

Lindhagen fortsatte efter sitt första avslag oförtrutet att motionera om kvinnans rösträtt. År 1904 undertecknades hans motion av trettio liberaler, men socialdemokraterna deltog inte av taktiska skäl. En av deras tidningar hävdade att Lindhagens motion var "skriven under kjolen eller åtminstone i köket".

Följande år (1905) stödde socialdemokraterna på Brantings uppmaning en motion av Lindhagen. De kvinnliga partikamraternas krav på rösträtt hade nämligen mött ett positivt gensvar på den nyligen hållna socialdemokratiska kongressen, där också en markant splittring i denna fråga även gjort sig gällande. Riksdagen avstyrkte motionen.

När de socialdemokratiska kvinnorna år 1906 bad sin riksdagsgrupp stödja en motion om kvinnans rösträtt blev svaret nej. Branting hade nu anslutit sig till Karl Staaffs, statsminister i den första liberala regeringen av 1905, beslut att männens rösträttsfråga som "den mera mogna" måste lösas före kvinnornas i akt och mening att inte "försvåra och fördröja" männens rösträttsreform. Männen hade nämligen till skillnad från kvinnorna verkligen visat att de vill ha rösträtt, sade Branting vid ett tillfälle.

Samma kalldusch till svar hade också LKPRs delegation fått när de på luciadagen 1905 i optimistisk stämning uppvaktat den nya statsministern. Hur var det möjligt att dessa radikala herrar kunde svara så? Helt enkelt därför att de stod kvar på 1890-talets standpunkt och med allmän rösträtt menade "allmän rösträtt för män vid myndig ålder (21 år) och utan skattestreck".

De kunde således stödja en motion om kvinnorösträtt om detta inte kom i konflikt med deras huvudrösträttsfråga. Risk för en sådan konflikt såg man i Lindhagens motion 1906 om ett samtidigt genomförande av allmän och lika rösträtt för män och kvinnor.

"Att nu ta upp frågan om kvinnlig rösträtt skulle uppskjuta hela reformens lösning på obestämbar tid", hävdade också Karl Staaff i motiveringen till regeringspropositionen.

Öppen strid

Socialdemokraternas och liberalernas hållning i rösträttsfrågan förde dem i konflikt med kvinnorna inom de egna partierna. Kvinnornas krav stod i stark intresse motsättning till männens och kvinnorna revolterade mot det politiska systemet. Situationen 1905-1906 var emellertid unik i att alla partier stod obundna i kvinnorösträttskravet. När de båda riktningarna tog upp detta krav som sitt, socialdemokraterna senare på året 1906 och liberalerna 1907, infogades det i de partipolitiska programmen.

I början av år 1907 inlämnade LKPR sin första namninsamling. LKPR hade inte svarat med den "tåliga väntan" de uppmanats från liberalt håll efter Staaffs svek utan hade omedelbart startat en namninsamling. De socialdemokratiska kvinnorna hjälpte till. Den masspetition som inlämnades till riksdagen i början av år 1907 var således riktad mot den liberala regeringens vägran att ta med kvinnornas fråga i propositionen 1906. Nu var den konservative Arvid Lindman statsminister. Nitton tjocka folio-band innehållande 142.128 namn framlades till remissdebatten den 6 februari 1907.

År 1907 motionerade den socialdemokratiska gruppen om att kvinnornas rösträtt borde beviljas

samtidigt med männens. Partiet hade nu frågan på sitt program.

Samma år hade de socialdemokratiska kvinnorna sin första konferens. Ett förslag om samarbete med LKPR avslogs av konferensen, men den beslutade att inget hinder skulle finnas för socialdemokratiska kvinnors individuella anslutning till LKPR. Detta beslut fortsatte att gälla även efter 1910. En internationell socialdemokratisk kvinnokongress i Köpenhamn uttalade då, att rösträttskampen för kvinnornas del endast skulle utgöra ett led i kampen för den allmänna rösträtten. Något direkt förbund med de borgerliga kvinnorna borde inte ingås. En del socialdemokratiska kvinnor var med i LKPR, men efter storstrejken 1909 minskade samarbetet drastiskt. Det blev Lindmans högerregering som vid 1907 års riksdag genomdrev den rösträttsreform som slutgiltigt antogs 1909.

Inför 1908 års riksdag fanns således ett vilande förslag om männens rösträtt. Branting förordade att man skulle komplettera detta med en motion om rösträtt och valbarhet för kvinnor till andra kamma-

Lydia Wahlström

År 1909 blev kvinnor valbara till kommunala uppdrag fast inte till landsting. Några av de första kvinnor som kom in i fullmäktigeförsamlingar var socialdemokraterna Gertrud Månsson i Stockholm, Maria Qvist Månsson i Gävle, Anna Stenberg i Malmö och liberalen Elisabeth Tamm på Fogelstad. Detta års riksdagsbeslut om nattarbetsförbud för kvinnor i industrin gav ännu ett exempel på kvinnors politiska maktlöshet. Det fanns nämligen ett stort motstånd mot detta beslut bland såväl borgerliga som socialistiska kvinnor.

Socialdemokraterna blev med tiden alltmer positiva till kvinnornas rösträtt. Högerpartiet gick i motsatt riktning. Tidigare hade enskilda högermän kunnat ansluta sig till tanken på denna fråga, men med tiden blev det en helig sak att ta avstånd därifrån och därmed markera en gräns mot de andra partierna.

År 1912 innebar en ideologisk skiljelinje i LKPRs historia. Högerpartiets och första kammarens envetna motstånd tvingade Landsföreningen att uppge den partipolitiska neutralitet som den satte en ära i att vidmakthålla. I juni 1912 beslutade LKPR att i höstens valarbete endast stödjade de partier, i praktiken vänsterpartierna, som hade kvinnorösträtten på sitt program. Detta innebar ett dilemma då det också fanns högerkvinnor i organisationen. Beslutet väckte opposition inom LKPR. En del högerkvinnor vek sig för sakens skull. Andra lämnade LKPR och bildade en egen rösträttsförening. Styrelsen stod fast vid beslutet, men fick betala det med sjunkande medlemssiffror. Efter några år steg medlemsantalet igen.

Efter valet kom Staaff åter till makten och lade nu fram en proposition om rösträtt för kvinnor på samma villkor som för män inför riksdagen. Propositionen föll på motståndet i första kammaren, där högern hade majoritet.

År 1913 ägde LKPRs andra stora namninsamling rum. Samtidigt som de över 350.000 namnen, inbundna i 30 digra folioband, framlades i riksdagshuset, uppvaktades ministären Hammarskjöld av

Kvinnorna vilja vara med om lagstiftningen, som gäller deras hem och barn. De vilja hjälpa de svaga och värlösa och göra fosterlandet till allas hem.

Gulli Petrini

ren, borttagande av skatte- och värnpliktsstreck samt sänkning av åldersstrecket från 25 till 21 år.

Högerregeringens proposition antogs av riksdagen, men inga rättigheter åt kvinnorna beviljades. Nog fanns det fog för de socialdemokratiska kvinnornas oro, att männen skulle glömma bort deras rösträtt, sedan de erhållit sin egen.

1909 vanns så allmän rösträtt för män med ett åldersstreck vid 25 år. Detta var de yngre männen inom partiet missbelåtna med och fick sitt tal om "gubbvälde" bekräftat.

Kvinnors rösträtt

I juni 1911, ägde Rösträttsalliansens världskongress rum i Stockholm. Kongressen samlade 1 200 deltagare. 1904 bildades i Berlin den Internationella Rösträttsalliansen vars baner flankeras av svenska kvinnor.

en LKPR-deputation på ett femtiotal kvinnor. Statsministern svarade att frågan om kvinnors rösträtt och valbarhet var av enorm betydelse och borde föras fram av en enig och helst för saken entusiastisk regering. Som det nu var, (regeringen Staaff hade avgått efter borggårdskonflikten) kunde han dock icke utlova regeringens stöd för en motion i frågan.

Riksdagsdebatten den 22 augusti 1914 ledde till att första kammarens avslag gavs ännu bestämdare, med ännu större röstetal emot, än tidigare. En tydlig nyans av förakt kunde skönjas genom att man skickade upp en salvelsefull pekoralist i talarstolen. Denne späckade sitt — troligen humoristiskt menade tal — med skämt om damernas svaghet för stora hattar.

Att den konservative justitieministern Hasselrot i direkt strid med sitt partis beslut vädjade till Första kammaren att ge de svenska kvinnorna den rätt alla deras nordiska medsystrar redan fått, påverkade inte motståndarna det minsta. Inte en enda högeröst avgavs. "Sådan är nämligen första kammaren", avslutade en tidning sitt referat.

Det blev i krigets skugga, som portarna äntligen öppnades för de uteslagna kvinnorna. Hjärtana var trots detta fyllda med glädje över att ett långt, mödosamt arbete kröntes med framgång. Frukten som "då stormen gick fram över världen, slutligen föll liksom av sig själv i våra händer... hade dock under många och långa år varit den förbjudna frukten" skrev Ellen Hagen.

Eliet Löfgren, justitieminister i Edéns liberala ministär, fick genomföra den grundlagsändring av år 1918 som gav Sveriges kvinna medborgarskap i sitt fädernesland. Förslaget antogs i båda kamrarna utan votering. Det stadfästes år 1919 och trädde i kraft vid valet 1921.

Eliet Löfgren fick bärga flera skördar av de bakomliggande årens kvinnokamp. Han genomförde också den nya äktenskapslagen och avskaffade prostitutionens reglementering.

Den vunna segern firades nu över hela landet, inte minst av sakens värsta motståndare.

Var det egentligen något att fira?

En av de främsta i kampen, Ellen Hagen, skrev att Ellen Keys telegram "Må den första segern följas av många större, djupare, högre" i segerns allmänna yra syntes "kyligt och reserverat" men blev i en mening sannskådande. Den "nyckel" kvinnorna fått i sin hand och som de trodde skulle öppna alla stängda dörrar, den gav dock inte på länge tillträde till det viktigaste området, till de rådslag där verkligt stora frågor, där krig och fred avgörs".

Det räckte således inte med att erhålla rösträtt. Den måste också kunna användas.

Rösträttsrörelsen dog, har det sagt, för att den var inriktad på en enda fråga. När den var löst hade rörelsens uppgift slutförts.

En annan kvinna, starkt medveten om behovet av en kvinnornas politiska vidareutbildning, var Elisabeth Tamm på Fogelstad. Hon deltog inte i själva rösträttskampen. Hon hade nog av sitt lantbruk, "mitt eget kära badkar" skrev hon en gång till Lydia Wahlström, men hon blev en av de fem första kvinnorna i Sveriges riksdag. Redan efter några månader i riksdagen, våren 1922, tog hon initiativ till en kurs i medborgarkunskap. Den utvecklades till **Kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad**, vilken levde och verkade från 1925 till 1954. Elisabeth Tamm tog också initiativ till tidningen **Tidevarvet** och till omorganisationen av Frisinnade Kvinnors förening (bildad av Ada Nilsson och Julia Kinberg) till ett Frisinnade kvinnors riksförbund (år 1931 Svenska Kvinnors Vänsterförbund).

I detta förbund samlades en stor del av rösträttsrörelsens allra mest aktiva och framstående kvinnor. Detta var i linje med Elisabeths och Kerstin Hesselgrens idé att skapa en feministisk plattform för rikspolitiken. Främst på programmet stod kvinnofrågan, jordfrågan och fredsfrågan. Tanken på bildandet av ett kvinnoparti föresvävade Elisabeth Tamm, men kom aldrig längre än till en kvinnolista i valet 1928.

Vid studiet av kvinnornas rösträttsrörelse är det svårt att värja sig för frågan, om det vore möjligt att idag återupprepa ens en tillstymmelse av den kraftfulla verksamhet som denna rörelse var mäktig. Jag tror att svaret blir nej. Det finns alltför mycket som konkurrerar, som splittrar.

Trots att många elakheter skrevs om "suffrageterna" så observerades mycket av det de gjorde i pressen. Skulle vi idag kunna drömma om att mer än tvåhundra tidningar skulle skriva om en konferens i en kvinnofråga? Kanske skulle det dock vara lönt att pröva en arbetsform som rösträttskvinnorna flitigt använde: Interpellationsmetoden. De gick runt och frågade rikspolitiker och lokalpolitiker, inte bara en utan många, hur dessa tänkte agera i frågan om kvinnornas rösträtt. Sedan basunerade de ut svaren. Hur skulle det vara om vi i höstens val exempelvis gick runt och frågade politikerna hur de tänker agera angående den ökande löneklyftan mellan kvinnor och män, eller den försämrade kvinnohälsan i arbetarklassen?

Vi har ju något som kvinnorna den gången saknade. Varför inte använda *rösträtten* som sanktionsmedel mot dem som vägrar befatta sig med de frågor vi tycker är viktiga, och göra det så det syns och hörs.

Kvinnorna i riksdagspartierna svarar

I Hjärdis Levins artikel här intill, ställer hon ett par konkreta förslag hur vi kan använda vår rösträtt idag — som påtryckningsmedel för att rösta överhuvudtaget. Hon säger:

"Kanske skulle det dock vara lönt att pröva en arbetsform som rösträttskvinnorna flitigt använde: Interpellationsmetoden. De gick runt och frågade rikspolitiker och lokalpolitiker, inte bara en utan många, hur dessa tänkte agera i frågan om kvinnornas rösträtt. Sedan basunerade de ut svaren. Hur skulle det vara om vi i höstens val exempelvis gick runt och frågade politiker-na hur de tänker agera angående den ökande löneklyftan mellan kvinnor och män, eller den försämrade kvinnohälsan i arbetarklassen"?

Redaktionen tog förslaget på allvar och frågade samtliga riksdagspartiers kvinnoutskott de föreslagna frågorna:

1. Hur tänker ert parti agera angående den ökande löneklyftan mellan kvinnor och män?

2. Hur tänker ert parti agera angående den försämrade kvinnohälsan i arbetarklassen?

Folkpartiets kvinnoförbund svarar så här:

Svar på första frågan:

Lika lön för lika eller likvärdigt arbete är en självklarhet för folkpartiet liberalerna.

Löneskillnaderna mellan kvinnor och män har under en följd av år minskat. Under 80-talet har dock en tendens till ökade löneskillnader mellan kvinnor och män kunnat skönjas, och en undersökning som SCB publicerat nu i sommar, visar att vid heltidsarbete ligger kvinnornas löner på 80 procent av männens.

Förskollärare, sjuksköterskor, sjukgymnaster, lärare och andra måste få rätt att starta eget. Det måste bli stopp för det kvinnliga näringsförbud som hindrar att idéer om en bättre barnomsorg, omvårdnad eller utbildning förverkligas.

Genom att bryta upp de offentliga monopolen och tillåta enskilda initiativ skulle hundratusentals kvinnor kunna få fler arbetsgivare att välja mellan, vilket skulle ge dem en starkare position, inte minst när det gäller att få inflytande och förbättra arbetsvillkoren.

Varför skall man få utveckla idéer om och tjäna pengar på att göra skruvar, pistoler och bilreparationer, men inte på de områden där kvinnor traditionellt har sin kompetens och erfarenhet?

Svar på andra frågan:

Folkpartiet liberalerna vill förebygga ohälsa varhelst den förekommer.

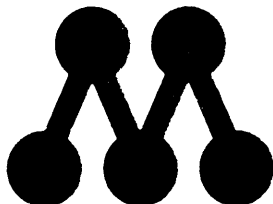
Många arbetsmiljöer har förbättrats under 80-talet. Samtidigt ser vi idag tecken som inger oro. Antalet inrapporterade arbetsskador har ökat kraftigt. Belastningsskador i rygg, nacke och axlar svarar för en stor del av ökningen. I hög utsträckning är det kvinnor som drabbas av skadorna. Många av skadorna uppstår inom den offentliga sektorn. Forskning visar att skadorna inte bara kan förklaras med faktorer som tunga lyft, olämpliga arbetsställningar etc. En viktig bakgrund är också den psykiska och sociala arbetsmiljön. Följaktligen måste en del av lösningarna sökas i arbetsorganisationen, hur arbetet allmänt är upplagt.

Den tonvikt vi vill ge arbetsmiljön i den offentliga sektorn innebär också en tonvikt vid kvinnors arbetsmiljö, eftersom många kvinnor är offentliganställda. Kvinnor måste också få möjlighet till befattningsutveckling för att öka arbetstillfredsställelsen och minska arbetsskadorna.

Med vänlig hälsning

För Folkpartiets kvinnoförbund

Florence Laag Brandell, tf Förbundssekreterare

Moderata kvinnoförbundet svarar på den första frågan:

MKF som ett kvinnoförbund arbetar naturligtvis pådrivande i dessa frågor. Vi — och partiet — ser det som ett hinder för **lika lön för likvärdigt arbete** att fler än varannan förvärvsarbetande kvinna sedan länge är fastlåst inom den offentliga sektorn, som har en faktisk monopolställning när det gäller vård, barn- och äldreomsorg och skola.

Vad finns det till exempel för rimlighet i att en vårdanställd med mångårig yrkespraktik ska ha mindre i lön än en ung man i databranschen, som kanske har lägre utbildning och ingen yrkeserfarenhet?

I och med att det aldrig varit någon egentlig konkurrens från någon annan arbetsgivare har offentliga sektorn kunnat hålla nere lönerna för de stora personalgrupperna, oftast kvinnor.

Att bryta monopolen och bredda kvinnors arbetsmarknad ser MKF som en av de viktigaste jämställdhetsfrågorna idag, inte minst vad gäller lönerna.

Kvinnor ska också ha rätt att driva eget och de ska ha samma möjlighet som männen att välja arbetsgivare.

Att säga **ja till Europa**, att Sverige blir medlem av EG ser vi i MKF också som något positivt för kvinnor. Vi i MKF har länge krävt en skärpt jämställdhetslagstiftning. I juni 1991 beslöt Sverige äntligen skärpa jämställdhetslagstiftningen så att den kommer upp till EG-nivå på denna punkt. Svenska kvinnor har tidigare haft ett sämre lagligt skydd i fråga om lika lön för likvärdigt arbete. Vi ser fram mot en bättre arbetsvärdering av kvinnors arbete.

Den andra frågan:

I stort har trots allt hälsan förbättrats i Sverige. Medellivslängden är 74,8 år för män och 80,4 år för kvinnor. Vi kvinnor lever alltså betydligt längre än männen. Samtidigt har vissa undersökningar visat att hälsan är sämre för människor med så kallade arbetaryrken, i vissa fall sämst bland kvinnor, som oftare är sjukskrivna enligt statistiken.

Det är självklart att folkhälsofrågorna måste tas på allvar. Det handlar bland annat om **arbetsmiljön** — och där tror jag att den nyligen beslutade så kallade **sjukslöneperioden** är en positiv åtgärd. Det kommer att ligga i arbetsgivarens intresse i högre grad att åstadkomma arbetsmiljöer som inte medför arbetsskador. Det är bättre att

förebygga än att bota. Ensidiga arbeten inom industrin torde i viss utsträckning kunna elimineras genom förbättrad teknik. Där har också stora insatser gjorts. Den offentliga sektorn sysselsätter ju de flesta kvinnorna och denna sektor har sannerligen inte gått före med något gott exempel, till exempel när det gäller lyftar och arbetsredskap i vården. Här återstår mycket att göra!

Fortsatt **aktiv information** gällande alkohol, tobak och andra gifter är nödvändig. Mycket av kvinnornas försämrade hälsa torde bero på att vi tagit efter männens vanor på dessa områden.

Viktiga är **förebyggande hälsoundersökningar**. Har man benägenhet för astma bör man till exempel knappast välja ett arbete i bageri (vilket förekommer när arbetstillfällena är för få). Företagshälsovården kan i tid upptäcka begynnande skador och ordinera hjälpmedel, och så vidare.

Vi måste klargöra på ett bättre sätt vad som egentligen orsakar sjukdomar och arbetsskador. Människors **livssituation** i stort spelar stor roll för hälsan. Många kvinnor har en alldeles för pressande arbetssituation med tidiga morgnar, barnen på "dagis", jäkt hem från jobbet, matlagning, städning, liten fritid och så vidare.

En ökad valfrihet för kvinnorna när det gäller arbete i eller utanför hemmet är nödvändig. Över hälften av kvinnorna skulle vilja vårda egna barn i det egna hemmet under förskoleåldern om de gavs ekonomisk möjlighet därtill genom till exempel en vårdnadsersättning och en rimlig skattepolitik. För många kvinnor skulle detta innebära en mindre stressande livssituation och verka förebyggande mot sjukdomar.

Den så kallade **rehabiliteringssjukpenningen**, som riksdagen nyligen beslutat om, var också ett steg i rätt riktning. Det kommer nu att ställas ökade krav på rehabilitering av människor istället för passiv sjukskrivning.

För den som redan blivit sjuk är det mycket viktigt att få **vård i tid** utan att behöva bli långtidssjukskriven. Från moderat håll föreslog vi redan för fem år sedan en så kallad vårdgaranti, det vill säga man skulle få vård i annat landsting eller privat om det egna landstinget inte kunde ge vård i rimlig tid. Först i år har detta beslutats — i viss utsträckning — av Landstingsförbundet.

Men vi måste gå vidare för att genomföra en allmän obligatorisk sjukvårdsförsäkring, som ger alla rätt att välja den vård de själva finner bäst, och rätt att få vård utan att stå i kö.

Till sist: De flesta av de åtgärder som behövs för en förbättrad kvinnohälsa kräver ekonomiska resurser.

Därtill behövs **tillväxt i ekonomin**, vilket Sverige för närvarande inte har. En ny politik med sänkt skatteretryck, en minskad offentlig sektor och satsning på ökad enskild företagsamhet är förutsättningen för denna tillväxt.

Karlstad i juli 1991

Gullan Lindblad

riksdagsledamot (m)

ordförande Moderata Kvinnoförbundet

Vänsterpartiets kvinnoutskott svarar på första frågan:

Ska man kunna förändra de orättvisa lönerna så krävs det att kvinnors arbetsinsatser uppvärderas. Även kollektiv lönediskriminering måste vara förbjuden. Lönestatistik måste redovisas könsuppdelat.

JÄMO, som borde ha en friare, opinionsbildande roll, skulle ha rätt att bötesförelägga en arbetsgivare som inte rättar sig efter en uppmaning att vidta åtgärder mot lönediskriminering.

Ett system för befattningsutveckling över hela arbetsmarknaden måste införas. Man måste införa ett arbetsvärderingssystem som innebär att man kan jämföra olika arbeten för att komma fram till om de är likvärdiga eller inte.

Så skulle man kunna jämföra en kontorist med en verkstadsarbetare och så vidare.

Arbetsgivare måste åläggas skyldighet att verka för att det inte finns löneskillnader mellan män och kvinnor som utför arbete som är lika eller av lika värde.

Den andra frågan:

Problemet måste angripas på flera fronter. Det ena är att ta krafttag mot de dåliga arbetsmiljöer som kvinnor har idag.

Kvinnor i vården har de tyngsta jobben, både när det gäller fysisk och psykisk belastning. Och medan de traditionellt manliga och tunga jobben, inom till exempel industrin, har rationaliserats och underlättats med ny teknologi, så är kvinnors tunga jobb fortfarande manuella. Att förbättra arbetsmiljön är ytterst en fråga om makten över arbetet.

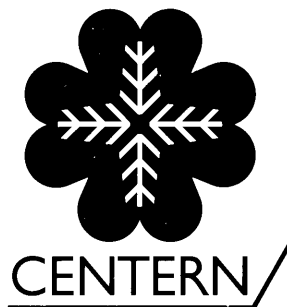
De anställdas inflytande måste ökas så att de får makt och möjlighet att förändra arbetsorganisationen, arbetstakten, löneformer och så vidare. Kvinnor har ju en oerhörd kompetens som måste uppvärderas.

Det behövs också fortsatt forskning när det gäller specifikt kvinnliga arbetsmiljöproblem. Varför tar det så lång tid att införa rationella arbetsmetoder och tekniska förbättringar inom kvinnodominerade områden av arbetslivet?

En annan viktig hälsofråga är kvinnors dubbelarbete. Kvinnors ökade förvärvsfrekvens har inte motsvarats av att männen ökat sin del av ansvaret för hem och barn i

samma utsträckning. Kvinnor sliter hårt i dag. Och där kommer också fördelningen av omsorgsansvaret mellan män och kvinnor in. Och där spelar en daglig arbetstidsförkortning en viktig roll. Även ur hälsosynpunkt är den dagliga arbetstidsförkortningen en av våra viktigaste politiska frågor.

Vänliga hälsningar
Vänsterpartiets kvinnopolitiska utskott
genom
Irja Lindroth Kvinnopol. sekreterare

Så här svarar Centerkvinnorna på den första frågan:

Kvinnor och män skall ha lika villkor inom arbetslivet. Idag finns en markant orättvisa ifråga om kvinnors och mäns arbetsvillkor och löner. Det är ett av de största hindren mot ett jämställt samhälle.

Det råder betydande skillnader också mellan kvinnors och mäns yrkesval. Arbetsmarknaden är könsuppdelad och löneskillnaderna stora, till och med växande.

Yrkesområden, där kvinnor utgör huvuddelen av de anställda, har haft en mycket svagare löneutveckling än områden där män utgör det dominerande antalet anställda.

Vi har tidigare krävt att en parlamentarisk kommitté tillkallas med direktiv att genomföra en arbetsvärdering av olika yrkessektorer för att kartlägga skillnader och analysera bakgrunden till att kvinnodominerade yrken oftast värderas lägre än yrken där män dominerar.

Utredningen bör, enligt vår uppfattning, även lägga förslag om hur rådande missförhållanden skall åtgärdas utan att man från samhällets sida inkräktar på det ansvar parterna på arbetsmarknaden har.

Ett system med arbetsvärdering finns idag inom EG. Vi förväntar oss att regeringen nu i den aviserade jämställdhetspropositionen lämnar förslag i denna fråga.

Regeringen aviserar nu att en särskild utredare skall tillkallas, bland annat för att göra en analys av möjlighe-

terna att använda arbetsvärdering som ett instrument för jämförelser av arbeten.

Vi anser att tiden är mogen att genomföra arbetsvärdering. Den utredning som avses tillsättas bör därför få direktiv att genomföra detta i enlighet med vad som ovan anförts. Detta innebär en harmonisering till de regler som gäller inom EG.

De praktiska förvärvshinder som idag finns måste undanröjas. Attityder och värderingar är också av stor betydelse när det gäller kvinnors och mäns lika möjligheter till arbete och utbildning. Ansvar för att förändra attityder på arbetsplatsen, och arbeta bort fördomar, ligger såväl hos den enskilde som hos arbetsgivaren och de fackliga organisationerna.

Grundläggande för jämställdhet på arbetsmarknaden är också att både kvinnor och män kan kombinera förvärvsarbete med det praktiska arbetet i hemmet och föräldraansvar. Hemmet och familjen är kvinnors och mäns gemensamma ansvar.

Trygghetssystemet

Arbetsmarknaden är könsuppdelad och kvinnorna har ett betydligt smalare verksamhetsområde än männen. Kvinnor arbetar främst inom vård, service och kontorsyrken och har oftast lägre löner än män. Detta leder till ytterligare orättvisor genom att vårt sociala trygghetssystem är kopplat till lönearbetet på arbetsmarknaden.

Kvinnor arbetar oftare kortare tid. Detta medför lägre arbetslöshetsersättning, lägre sjukpenning och lägre pension. Det är enligt vår mening inte acceptabelt att i det sociala trygghetssystemet bygga in orättvisor som beror av arbetsmarknadens utseende och sociala förhållanden som i mångt och mycket är ett arv från ett samhälle med andra attityder och värderingar till kvinnors arbete.

Möjligheterna att uppnå likvärdiga sociala trygghetsvillkor mellan kvinnor och män, förutsätter att de sociala trygghetssystemen i större utsträckning utgår från grundtrygghetsprincipen, med möjligheter till individuell påbyggnad i det sociala skyddet.

Centern har ett flertal tillfällen föreslagit en allmän arbetslöshetsförsäkring/trygghetsförsäkring för alla. En sådan försäkring skulle ge såväl kvinnor som män en grundtrygghet lika för alla. Systemet skulle innebära att de högst avlönade som nu gynnas, i de flesta fall män, får avstå till dem som missgynnas mest, i de flesta fall kvinnor.

Vårt förslag innebär även att de som med nuvarande regler står helt utanför möjligheter till arbetslöshetsersättning skulle få en rimlig grundtrygghet. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Centern anser att aktiva insatser bör göras för att påskynda arbetet för att nå målet om lika lön för lika arbete. Ett sätt är att ålägga arbetsmarknadens parter att årligen redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att nå målet. Redovisningen bör ske till JÄMO.

Det är viktigt att arbetsmarknadens parter tar sitt ansvar för att målsättningen om lika lön för lika eller likvärdigt

arbete ska kunna uppnås. Statsmakterna kan med hjälp av ovan föreslagna redovisningsskyldighet påskynda arbetet.

Centerkvinnorna har ställt något starkare krav angående lika lön för kvinnor och män som utför samma arbete, då vi anser att arbetsmarknadens parter varje år ska redovisa löneläget för JÄMO.

Svar på den andra frågan:

Inom vissa yrkesområden är arbetsmiljön särskilt tung, både fysiskt och psykiskt. Det gäller till exempel för vårdbiträden — en personalgrupp där arbetsskadorna är många och personalomsättningen stor. Det är bland annat nödvändigt att tekniska hjälpmedel tas fram som minskar de rent fysiskt tunga momenten inom vård och omsorg.

Det är också nödvändigt att monotoni i arbetet motverkas. Ensidiga arbetsmoment kan till exempel innebära betydande risker för belastningsskador, förslitning med mera.

Arbetsmiljökommisionens redovisning av de mest utsatta arbetarna visar att det oftast är kvinnor som utför dessa arbeten. Bland dessa finns lokalvårdare, industriarbetare och olika arbeten inom sjukvården.

Dessa belastningsskador leder ofta till långvariga sjukskrivningar och stort lidande för de drabbade. Bland många av dessa riskyrken är andelen invandrarkvinnor stor. Beroende på språksvårigheter och en annan kultur kan dessa kvinnor ha särskilda problem med att komma till rätta med sin arbetsmiljö.

Andra problem är arbete vid bildskärm, där det ännu råder oklarhet om hur omfattande skador bildskärmsarbete kan ge upphov till. Kvinnor drabbas ofta av diffusa symptom som är svåra att härleda till en viss sjukdom. Det finns tecken som tyder på att dessa problem kan ha samband med kvicksilverförgiftning från till exempel amalgam. Dessa samband bör undersökas i en brett upplagd studie.

Centern har medverkat till att Arbetslivsfonden inrättats. Den skall användas för att förbättra arbetsmiljöer och rehabilitering av anställda. Enligt vår uppfattning kan arbetslivsfondens medel vara till stor nytta för att förbättra kvinnliga arbetsplatser. Där finns idag stora problem.

Centerkvinnorna har i ett uttalande ställt krav på att stora delar av arbetslivsfondens pengar måste gå till att förbättra de sämst ställdas — vilket oftast är kvinnor — arbetsmiljöer. Vi har även arbetat lokalt med temat kvinnors hälsa.

Med vänlig hälsning
Centerns kvinnoutskott
Marie Wilén
Politisk sekreterare

***Socialdemokratiska kvinnoförbundet
svarar på den första frågan.***

Huvudansvaret för förhandlingar och avtal om löner ligger och ska även i framtiden ligga på arbetsmarknadens parter. Vad samhället kan göra är att markera vad som är tillåtet och inte, och att bidra till ökad kunskap.

Nuvarande jämställdhetslag förbjuder könsdiskriminering när det gäller löner och anställningsvillkor. Den nya jämställdhetslag som träder i kraft vid årsskiftet ökar möjligheterna att pröva fall om lönediskriminering.

Mer kunskap behövs om löneskillnaderna. En särskild utredare har därför tillsatts som ska belysa utvecklingen av kvinnors och mäns löner och orsakerna till löneskillnader. Behovet av lönestatistik och forskning ska redovisas. Det ska också undersökas om arbetsvärdering kan användas som en metod för att jämföra arbeten som är olika men som kan betraktas som likvärdiga.

Att uppvärdera kvinnors arbete är en viktig rättvis- och jämställdhetsfråga. Löneskillnader mellan kvinnor och män som utför lika eller likvärdigt arbete kan givetvis inte accepteras. Vi kommer därför att ta alla tillfällen till att väcka debatt om kvinnors löner, för att påverka kvinnors villkor till det bättre. Ökat inflytande för kvinnor i arbetslivet, facket och politiken är också viktigt, eftersom vi vet att bristen på jämställdhet både när det gäller löner och andra villkor är en fråga om makt. Inte minst viktigt är att kvinnor får större inflytande över löneförhandlingar och de värderingar som styr lönerna.

Svar på andra frågan

Det är svårt att säkert fastställa om kvinnorna i arbetarklassen har en sämre hälsa idag än tidigare.

Det finns tecken som tyder på det — sjukskrivningsutveckling, antalet arbetsskadefall och så vidare.

Men detta kan också bero på att kvinnor yrkesarbetar i större omfattning och då också i större utsträckning anmäler till försäkringskassan när de är sjuka. Det kan vidare bero exempelvis på att praxis ändrats när det gäller bedömningar av arbetsskador.

Oavsett detta är det givetvis oacceptabelt att klass och kön avgör människors hälsa.

I folkhälsopropositionen föreslog den socialdemokratiska regeringen att ett särskilt folkhälsoinstitut ska inrättas. Här underströks också att kvinnors samt barns och ungdomars hälsa särskilt ska uppmärksammas. Utsatta kvinnor ska vara ett särskilt programområde i institutets verksamhet.

Men kvinnors hälsa styrs inte bara av hälsoinsatser i snäv bemärkelse. Familjepolitiken som helhet är avgörande för hur kvinnor mår. Därför vill socialdemokraterna fortsätta satsa på en familjepolitik som bygger på tre viktiga insatser:

En fortsatt utbyggd barnomsorg,
en fortsatt utbyggd föräldraförsäkring när landets ekonomi medger det

och ytterligare höjning av barnbidraget från årsskiftet.

Med vänlig hälsning
Gunilla Sjögren och Merike Palm
Socialdemokratiska kvinnoförbundet

Vi har fått svar från samtliga riksdagspartier utom KristDemokratiska Samhällspartiet. Vi får hoppas att det beror på att det är, eller var semestertid när vår förfrågan skickades iväg.

Av svaren att döma är orättvisan vad gäller kvinnor och mäns löner uppmärksammat.

En särskild utredare har tillsatts för att utröna varför kvinnor oftast har lägre löner än män.

Det har också sagts att nuvarande jämställdhetslag förbjuder könsdiskriminering vad gäller löner och anställningsvillkor.

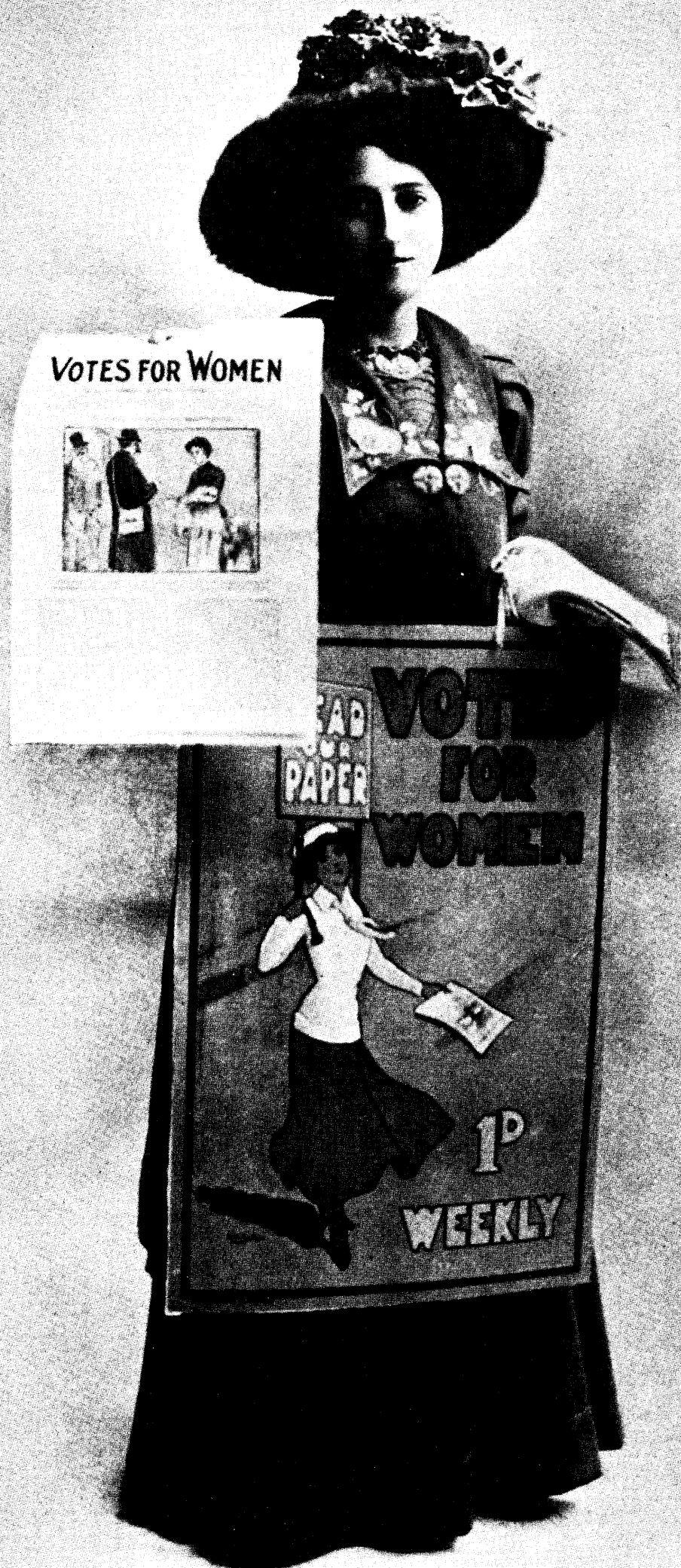
Man kan fråga sig varför den skyldige arbetsparten inte ställs till ansvar.

Och är inte det regeringens sak att se till att det blir gjort?

Riksdagspartiernas kvinnoförbund efterlyser större deltagande i politiken av Sveriges kvinnor. Ett bra tillfälle är att efter valet ringa upp samtliga partiers kvinnoutsnitt, och fråga hur det gick med deras intentioner och löften. Hur det gick med utredningen om lönerna, hur kvinnors, barns och ungdomars hälsa är, och vad som görs åt den.

Kvinnor, politikerna är till för er!

Redaktionen

Ur boken Shoulder to shoulder
av Midge Mackenzie

Rösträtt för kvinnor — en internationell utblick

Frågan om "kvinnornas rättigheter" växte fram hos de utopiska socialisterna i England i början av 1800-talet. Det gällde då i första hand gifta kvinnors ekonomiska rättigheter. De första som krävde även politisk jämlikhet var kvinnliga chartister, som dock inte lyckades få in frågan om kvinnlig rösträtt i det *People's Charter*, som gav rörelsen dess namn.

Men 1840 besökte amerikanskan *Elisabeth Cady Stanton* London, och hon tog med sig chartisternas häpnadsväckande nya idéer till USA.

Året 1848, det år då revolutionerna svepte över Europa, ordnade hon ett möte i Seneca Falls i staten New York, där ett av kraven var rösträtt för kvinnor.

De hårdaste kraven på rösträtt kom från Frankrike, där en liten grupp socialistiska kvinnor protesterade mot att bara män tilldelades allmän rösträtt av den provisoriska revolutionära regeringen 1848. Det enda som protesterna ledde till var att två av kvinnorna fick fängelsestraff.

Trots att manliga socialister bekände sig till ideologier som förespråkade jämlikhet och demokrati, var de minst sagt tveksamma eller direkt motståndare till kvinnornas kamp för politisk jämlikhet. Men detta gjorde inte kvinnorörelsen mer populär hos de konservativa, som tvärt om likställde kvinnlig rösträtt och socialism och bekämpade båda.

I reaktionen efter 1848 blev kvinnorna en måltavla för politiskt förtryck, och deras aktiviteter förbjöds. Således fick kvinnorna i de nordliga tyska staterna inte vara medlemmar i politiska föreningar under åren 1850-1908. I Frankrike varade förbudet mot kvinnors politiska aktiviteter fram till 1871.

Detta att kvinnornas politiska aktiviteter sågs som ett hot mot den borgerliga sociala ordningen är i sig ett vittnesmål om det radikala i kravet om rösträtt för kvinnor.

Clara Zetkin var den ledande kvinnan bland de tyska socialisterna. Under 1890-talet utarbetade hon ett socialistiskt kvinnoprogram som blev prototypen för kvinnor i socialistpartier runt om i världen.

Från 1907 till 1915 var det världsomspännande nätverket av socialistiska kvinnor så starkt att man kunde genomföra årliga konferenser.

Kvinnodagen den 8 mars är en direkt avläggare till den *Internationella Proletärkvinnornas Dag* som man beslöt om på en internationell socialistisk kvinnokonferens i Kristiania (Oslo) 1910.

Zetkin motsatte sig allt samarbete med den borgerliga kvinnorörelsen, men samtidigt bekämpade hon sexismen och de manliga socialisterna. På Erfurt-konferensen 1891 fick hon igenom att partiet skulle kräva allmän rösträtt för alla, "utan könskillnader", men i många andra länder prioriterade socialisterna rösträtt för män.

Att de tyska kvinnorna med Zetkin i spetsen blev en så stark maktfaktor berodde på att kvinnorna var tvungna att bygga upp en separat organisation. (Rena kvinnoföreningar räknades inte som politiska). I de länder där kvinnorna ingick som medlemmar i socialistpartierna hade de mycket svårare att driva frågan.

I Storbritannien växte det fram en självständig, militant rösträttsrörelse, *suffragetterna*, med rötter i arbetarklassen. Eftersom fackföreningarna här som i många andra länder var fientligt inställda till kvinnliga arbetare, bildade dessa sina egna organisationer.

När textilarbeterskorna i Lancashire krävde rösträtt under 1890-talet, fick de stöd av några medelklasskvinnor med socialistsympatier. Enligt facklig tradition använde de sig av demonstrationer och möten vid fabriksportarna och i gathörn.

Avsikten var att öva påtryckningar på

det nybildade Labour Party för att få det att stödja kraven på kvinnlig rösträtt.

Kvinnorna i familjen Pankhurst, som kom att spela en så viktig roll i suffragetterörelsen, engagerade sig till en början i att organisera arbetarkvinnorna och samarbetade med vänsterflygeln inom Labour.

1903 bildade de Women's Social and Political Union (WSPU), som de första åren organiserade massdemonstrationer, men sen övergick till civil olydnad och mer militanta metoder. De störde parlamentet med högljudda demonstrationer, kastade sten och kedjade fast sig. När de fängslades, hungerstrejkade de.

Dessa nya taktiker skrämdе bort arbetarkvinnorna, som föredrog att kräva rösträtt med hjälp av jättedemonstrationer, hellre än teatraliska arresteringar och tvångsmatande. Men det var WSPU som inspirerade kvinnor i andra länder till militant kamp för rösträtten.

När parlamentet äntligen 1918 gav viss rösträtt till kvinnor, var det bara kvinnliga familjöverhuvuden och makar till manliga familjöverhuvuden över 30 år som fick rösta.

Detta var en medveten politik för att undvika att få en majoritet av kvinnliga väljare. De som inte fick rösta var ensamstående kvinnor och alla kvinnor under 30 år, med andra ord de som var självförsörjande.

Inte förrän 1928 infördes allmän rösträtt för kvinnor i Storbritannien.

Aase Bang

Källa: *Ellen Carol DuBois*,
"Woman Suffrage and the Left"
i *New Left Review* 186/1991

Dags att gå vidare?

Text: Anna-Carin Jansson
Bild: Annette Ingemansson

Sedan slaget om kvinnlig rösträtt vanns 1919 har mycket förändrats. För många unga människor — tjejer som killar — är tilltron till den parlamentariska makten rubbad. Och vad spelar det då för roll om det finns en allmän och lika rösträtt ifall man har en känsla av att de verkliga besluten ändå fattas på annat håll?

Sassa 20, Cecilia 23, och Annika 19 år, tillhör den yngsta generationen röstberättigade kvinnor i årets val. En fantastisk demokratisk möjlighet som kommit dem till del genom gamla kämparinnors envisa kamp och slutliga seger.

Men något har hänt. Delar av verkligheten har sprungit förbi målet. Efter mycket kval och grubblorier har Sassa bestämt sig för att låta bli att rösta partipolitiskt.

— Makten ligger inte där, säger hon. Vissa beslut kanske fattas av riksdagen, men även om det låter som en gammal klyscha så är det kapitalet som styr.

Som exempel nämner hon EG. Hur mycket har folket i den frågan fått vara med och bestämma genom den representativa demokratin?

Sassa är politiskt intresserad, hon kallar sig feminist, har ockuperat hus och deltagit i olika politiska manifestationer. Men att rösta — det är svårt när man på riktigt saknar förtroende för det parlamentariska system som byggts upp.

Annika, också förstagångsväljare, är lite inne på samma spår.

— Det är svårt för mig att rösta i ett val, eftersom jag tror på decentralisering och tycker att det är fel att rösta på något för att folk ska sitta över mig.

Kvinnors rösträtt

Annika är vad hon kallar grön anarkist och medlem i Miljöpartiets ungdomsförbund. Liksom många andra — i det på många sätt tidstypiska partiet — hägrar en större tilltro till direktaktioner och enfråge-engagemang.

Den enda av de tre som är riktigt säker på att hon kommer att rösta är Cecilia.

— Jag röstade i förra valet och kommer att göra det i år igen, säger hon.

Men så särskilt intresserad av politik anser hon sig inte vara.

— Ja, det vill säga jag läser väl lite av det som skickas hem och nyheter och så, men jag ringer ju inte efter information.

Alla tre är i början av vuxenliv och arbetsliv — ingen har barn.

Annika

Vaga barndomsminnen

Det var så länge sedan de feministiska rödstrumpornas röster hördes i samhället — de koms mest ihåg som vaga barndomsminnen. Fortfarande är det ändå dessa kvinnor som Sassa, Cecilia och Annika i första hand kopplar samman med feminism. Rösträttskampen är något man läste om på historieelektionerna i skolan. Men visst, de kvinnor som kämpade sig till kvinnlig rösträtt har verkligen uträttat något, det är man överens om.

— De var beundransvärda, menar Annika.

Det är lätt som ung tjej idag att tala om feminism i dåtid. Kanske för att man sätter likhetstecken mellan feminism och sjuttital, kanske för att förutsättningarna för tjej-kampen har förändrats så mycket.

— Jag tror att man tar rösträtten för given idag, säger Cecilia. Det är inget man tänker på.

Den allra mest åtråvärda drömmen har blivit en självklarhet. Och paradoxalt nog har kanske de redan vunna kvinnosegrarna givit de yngre tjejerna självförtroende nog att gå ett steg vidare, ta vissa rättigheter för givna och ifrågasätta, även där äldre kvinnor accepterar.

Cecilia skulle till exempel inte utan att verkligen klargjort begreppet kalla sig feminist, samtidigt som det är helt naturligt för henne att hushållsarbetet delas lika mellan henne och hennes pojkvän.

— Jag tänker väl inte direkt att det är feminism, men om jag redan har gjort något hemma och vi behöver vika tvätt tänker jag: Nu jävlar

skall inte jag göra det utan nu är det hans tur, säger hon.

Sassa berättar om ett ställe där hon arbetade ett tag. När hon försökte prata med sina jämnåriga tjej-kollegor om tjejers möjligheter och killar som norm i samhället, var det som att slå huvudet mot en mur av defensiva krafter.

— Att prata om så kallad feminism tog de som — vaddå, får inte jag vara snygg och smal, måste jag vara ful och feminist.

Det är inte bara för unga tjejer som ordet feminist verkar fjärran.

— Framför allt tror jag att killar ser feminister på det sättet, som fula och feta och allt det där, säger Annika.

Men vad händer om man bortser från begreppet feminism, finns ojämlikheten kvar, den kvinnliga rösträtten till trots?

— Ja, säger Sassa utan att tveka.

— Jag är väl mer engagerad av miljöfrågor. Fast det är klart, jag tycker nog att det fortfarande är lättare för killar att välja sin framtid eftersom det är tjejen som föder barn och som får ta ansvar på ett annat sätt, säger Annika.

— Jag känner inte mig själv i underläge. Jag tycker att jag har lika stort värde som en man. Det är mer: vill man så kan man, säger Cecilia.

Ingen av dem har haft något långvarigt jobb. Sassa jobbar då och då som konstnärsmodeLL parallellt med sina studier, Cecilia har jobbat ett och ett halvt år på sjukhem, men skall studera till hösten. Annika har precis gått ur gymnasiet. Men tänker de efter, tvekar ingen av dem över att det fortfarande är så att de flesta cheferna på arbetsplatserna är män. Även inom till exempel vården, där det finns påfallande många manliga överläkare i relation till hur många kvinnliga biträden det finns.

— Jag är medveten om att det finns ett glapp mellan min insikt om att kvinnoförtrycket finns kvar och min ovilja i att rösta bort det, säger Sassa.

— För det räcker ju bara med att titta på vilken skit som skrivs på löpsedlarna, hur man exploateras... Eller gå ensam hem en kväll och få minst fem jobbiga förslag av killar. Men som sagt, utan att veta vad man skall göra istället, så tror jag inte att det går att rösta bort torskarna. Kanske kan man försöka prata med folk...

Men, om trots allt det parlamentariska systemet fortsätter ett tag till, hur skulle samhället förändras om fler kvinnor fick makt?

— Jag tror att kvinnor till exempel skulle vara mer kännande med barn i tredje världen och sådana frågor, säger Annika.

— Jag tror helt och hållet att det är åsikterna — inte könet — som spelar någon roll, säger Cecilia.

— Man vill nog gärna tro att det skulle bli idylliskt. Men man skall nog akta sig, säger Sassa.

— Kvinnor är ju ingen homogen grupp. Ett kvinnodominerat samhälle där alla är som Margaret Thatcher är knappast något man vill ha...

Cecilia

Sassa

Bild: Anita Östlund

Det personliga är politik...

av Marie-Louise Carlberg

Hon är ganska liten, och ganska tunn.

Hennes hår börjar skifta lite i grått, och man anar att hon närmar sig den skara kvinnor som snart kan kalla sig för den mest erfarna nu levande generationen.

I övrigt är hon ålderslös.

Birgitta Rang är politiker. Hon är också lärare på Kvinnofolkshögskolan i Göteborg.

Det är där, i en sommarskola, där stolarna står uppställda på borden, golven blänker nypolerade och tidningsbuntarna ligger prydligt staplade i hyllorna, som vi sitter och pratar.

Vi skulle tala om kvinnlig rösträtt, och det gör vi också. Det är bara det att det blir om så mycket mer än rösträtten vi talar. Om kvinnors nätverk, kunskap, om helhetssyn och kraft.

Också om motståndet som finns hos männen, och deras rädsla för att lyssna till oss kvinnor.

Det politiska och det personliga vävs ihop.

— Men, säger Birgitta, kvinnorörelsen har alltid hävdat att det personliga är politiskt.

I årets val står Birgitta med på Vänsterpartiets riksdagslista. Det var inte helt lätt för henne att bestämma sig om hon skulle vara med eller inte.

— Vi lever med ett parlamentariskt system, och det har styrts alldeles för länge med för få kvinnor. Därför har jag bestämt mig för att ställa upp. Kvinnor behövs överallt och på alla nivåer. Jag skulle önska att vi var många fler.

För det är trögt att vända denna atlantångare som männen styr, säger hon. Hon känner också ett ansvar att fortsätta kampen som kvinnorna i vårt land påbörjade med rösträtten. Allt det som de utträttade kan vi bara inte strunta i.

Vaknade upp i Kenya

Som det oftast är när det gäller kvinnors politiska engagemang, var det den orättvisa resursfördelningen som fick Birgitta att bli politiskt aktiv. Men det var inte här i Sverige som hon såg orättvisorna tydligast. 1968 reste hon till Kenya och jobbade som kemilärare på en lärarhögskola. Hon stannade i fyra år.

— Västvärldens koloniala inflytande var fortfarande så närvarande — på alla nivåer. Och vi var själva så indoktrinerade av det. Jag minns när en grupp svenska universitetsstudenter kom ner. De ställde ganska snart frågan varför vi inte umgicks mer med den svarta befolkningen. Tanken hade aldrig föresvävat dem att den svarta befolkningen kanske inte ville umgås med oss. Jag som vit, och dessutom kvinna, kände mycket tydligt hur vissa manliga elever — oftast de duktigaste — kämpade för att stå ut med att undervisas av mig. Jag förstod dem, men det var jobbigt.

Birgitta började läsa allt som skrevs av de afrikanska ledarna. En av dem, President Nyerere, blev tillfrågad av välvilliga européer om vad de kunde göra för Tanzania.

Åk hem och kämpa för socialismen i era egna länder, svarade han.

Det var så Birgittas aktiva politiska liv började. Med President Nyereres ord i minnet åkte hon hem.

— För det är ju så; så länge industriländerna har tredje världen i sitt grepp, så har kapitalet möjlighet att expandera. Kapitalet är som en amöba, stryper man dess möjligheter på ett ställe, väljer det ut någon annanstans.

Detta visste kvinnorna redan i början av 1900-

talet, då de i alla Europas länder stred för rösträtten. Ett lika viktigt krav de ställde, var ekonomisk demokrati. Det glöms ofta bort, och fortfarande har vi inte nått dit.

Väl hemma igen — på sjuttioalet — läste Birgitta Marx, och Engels och de andra socialisternas verk. På åttiotalet läste hon de kvinnliga: Alexandra Kollontay, Clara Zetkin, Emma Goldman, Rosa Luxemburg.

Hos de kvinnliga socialisterna hittade hon de djupare analyserna, där helheten kom med, där det personliga blev politik, och där verkligheten blev förståelig och påverkbar. Det svåra har hela tiden varit att bryta männens mönster, och monopol på makten.

— Det har varit svårt att föra fram kvinnors tankegångar, vad gäller helheten, ekologin, att försöka förändra det politiska innehållet, men det är ändå det vi måste göra.

Frågan är också i vilken form arbetet ska bedrivas. Birgitta tror inte att det parlamentariska systemet är tillräckligt. Innan hon gick med i Vänsterpartiet hade hon jobbat inom både miljörörelsen och kvinnorörelsen.

Hon tycker fortfarande att det kvinnliga nätverket är det viktigaste. Men som riksdagskvinna skulle hon på heltid kunna ägna sig åt de frågor som hon tycker är viktiga.

— Jag skulle också ha större chans att möta fler kvinnor i landet, komma över information som annars är svår att få tag i, och träffa människor som är viktiga för mig.

Nästan bara män

I nästan nio år har Birgitta varit kommunalpolitiker i Göteborg. 1983 till 1990 satt hon i byggnadsnämnden.

— Där har nästan alltid bara suttit män. Och det märks. Hela vår närmiljö, där vi lever och vistas, är som gjord enbart till vuxna män. Ingen har tänkt på hur vi kvinnor är tvungna att förflytta oss, och det på vår så kallade fritid. Det är vi som hämtar ungarna på dagis, handlar i affärerna, besöker släktingar på sjukhus, åker och tar hand om våra gamla föräldrar.

— När jag började kräva ett kvinnoperspektiv på det politiska innehållet i vår planering i byggnadsnämnden, var det ingen av männen som förstod vad jag talade om.

— Och när jag kom med ett förslag, blev det oftast tyst. Ingen tog upp tråden, ingen diskussion kom igång. Jag kunde ju inte driva en diskussion

Kvinnors rösträtt

med mig själv. Tvärtom mötte jag misstänksamhet från männen, en ovilja att ens lyssna till mig.

ibland när hon möttes av det totala oförståendet, var hon tvungen att ringa till sina kvinnliga vänner. Birgitta måste höra om de förstod vad hon menade, och fråga dem om det var hon som var tokig, eller vad det var frågan om.

— Hade jag inte haft dem, så skulle jag aldrig orkat.

När hon berättar lyser en ilska omkring henne, samtidigt som det blänker till av humor och distans

Kampen för kvinnornas rösträtt sträckte sig över hundra år och pågick i de flesta länder i världen. Den har varit en av de starkaste demokratiska krafterna i historien. Medan rösträtt för män, eller för färgade grupper, har uppkommit sporadiskt och i stort sett varit begränsade till det egna landet, så var frågan om kvinnornas rösträtt en självmedveten, gränslös, bred politisk rörelse, som närmast kan jämföras med den internationella socialismen.

Ellen Carol DuBois

till männens agerande. Hon är tillräckligt klok, och inte alls svag.

När jag berättar om de tillfällen då jag känner mig stark och vill hävda min rätt, men märker hur jag oftast inte orkar, säger hon att hon får sin styrka genom att träffa andra kvinnor. På Kvinnofolkshögskolan möter hon kvinnor från många länder.

— Och att lyssna till andra kvinnor som vi möter i de olika nätverken, få kunskap och ge tillbaks, få stöd av varandra, för det behöver vi verkligen.

Jag har hört Birgitta tala i olika sammanhang. Är det något hon kan så är det att entusiasmera, att få en att tro på sig själv, och att vilja göra något.

Vi kommer tillbaks till rösträttsfrågan.

— Jag undrar ibland över skillnaderna i de olika europeiska länderna när det gäller kvinnors utveckling. Frankrike fick inte kvinnlig rösträtt förrän 1944, när vi i Sverige har haft den sedan 1919. Vi har kommit förhållandevis långt, och det måste bero på våra kämpande kvinnor. Att vi inte har kommit längre än vi har, beror nog på att vi är så få som jobbar politiskt.

Vi har liknande erfarenheter

Sedan kan man undra över om det är trycket från kvinnorna i samhället, som drivit på riksdags-

kvinnorna, eller tvärtom. Men vi lever ju i samma samhälle, har liknande erfarenheter, och de flesta av oss under samma orättvisa fördelning av ekonomin och resurserna.

Ändå jobbar lika många kvinnor som män i Sverige. Vi lägger ungefär lika mycket pengar i statskassan.

Tar man idrotten som ett exempel på vad kvinnor får för egen del, så är det cirka 35 procent ur potten som går till idrott. Det finns många fler liknande exempel.

— Vi måste visa detta, men till det måste vi höras.

Det är också flest kvinnor som röstar, och fler kvinnor än män som röstar till vänster. Det är kvinnorna som värnar om omfördelningen, de känner orättvisorna från sin egen erfarenhet.

Det har redan sagts många gånger att om kvinnorna får det bättre, så får barnen det bättre. Det har också sagts att utbildar man kvinnorna, så utbildar man samtidigt nationen.

— Det viktigaste för framåtskridandet är att männen börjar ta oss på allvar. Så länge de inte gör det, är de en bromskloss för utvecklingen.

— Om vi kvinnor inte fanns inom politiken — i parlamentet — så är jag säker på att vi skulle föra vår kamp någon annanstans. Den förs ju redan på många olika sätt. Men det partipolitiska arbetet är mycket viktigt, tycker jag. Jag förstår ändå dem som inte orkar. Det är synd, för ju fler kvinnor på fler platser, desto mer kan vi uträtta.

Kravet om rösträtt för kvinnor inspirerades av de som kämpade för allmän rösträtt för män, men den klassiska individualismen som låg bakom demokrati-traditionen stod i motsättning till att innesluta kvinnorna i demokratin.

Det var faktiskt så, som moderna feministiska forskare har visat, att begreppet självständig, dygdig medborgare var helt och hållet manligt. Kvinnornas arbete, liksom tjänarnas, var osynligt, men nödvändigt för att männen skulle kunna stå fram som självständiga individer.

Eftersom individualism och oavhängighet var nödvändiga krav för att någon skulle ges rösträtt, var kvinnorna — själva kvintessensen av avhängighet — inte värda den tillit (eller belöning) som rösträtten innebar. Männen representerade sina hushåll lika väl som sig själva. Inom familjen uttryckte sig kvinnorna politiskt indirekt, genom sina äkta män, sina fäder eller sina bröder.

Ellen Carol DuBois

*Ur Ulla Isakssons och
Erik Hjalmar Linders bok:
Elin Wägner
1882-1922
Amason med två bröst*

Elin Wägners första år i Stockholm innebar ju inte bara mötet med ett kampfyllt samhälle utan också med en jäsande kvinnovärld.

Hon hade både erfarit och vittnat om hur den självförsörjande kvinnan utnyttjades och förtrycktes. Spänningen mellan gifta och ogifta kvinnor, välställda och fattig, yrkesarbetande och hemmafruar kände hon på eget skinn — likaså de två inbördes fäktande idealbilderna lika-duk-tig-som-karlar och sann-och-äkta-kvinnlighet. Borde hon då inte stiga in i den aktivt kämpande "kvinnorörelsen?"

Hon måste ofta ha känt sig stå vid detta vägsål.

Rörelsens mest ansedda del var det väl etablerade Fredrika Bremerförbundet med tidningen Dagny och en magnifik ordförande, Agda Montelius, professorska och socialpionjär. Hos LKPR, "rösträtten", såg hon i begynnelsen idel emanciperad man-kvinnor i stärkekrage och kavaj, även om hon i Vårt Land 1904 hade betygat sin respekt för till exempel den manhaftiga Lydia Wahlströms klarsynta realism. Och för ett politiskt ställningstagande, sådant som till exempel socialdemokraternas kvinnoförbund och dess tidning Morgonbris krävde, var hon ännu inte mogen. Frågan hölls alltså vilande.

Hennes tvekan kan sägas återspegla kvinnorörelsens eviga idédilemma: var kvinnan mannen helt lik och skulle hon därför begära samma rättigheter som han? Eller var hon mannen olik och skulle hon därför kräva dem?

Oförmögen att lösa denna grundläggande fråga använde kvinnorörelsen friskt båda argumenten, allt efter behov. Båda kunde ge stöd åt de praktiska kraven...

Den som mer än någon annan lyckades aktualisera dilemmat var Ellen Key, predikaren av samhällsmoderlighet, hataren av "maninnor", förkunnaren av kärleken som kvinnornas sanna genialitet.

Ellen och Elin

"En timme med Ellen Key" fick Elin Wägner som intervjuare i januari 1908. Det var det första mötet. Varför inte kalla det historiskt? Staffetten skulle ju faktiskt komma att gå från Ellen till Elin. För den unga reportern bör det rimligtvis ha varit en snabbrepetition i kvinnosakens historia.

Keys angrepp på kvinnorörelsen låg tolv år tillbaka i tiden men inte var det

har vi plockat ut ett litet stycke som handlar om Elin Wägners första tid som reporter i Stockholm. Här möter hon personer vars åsikter ställer kvinnofrågan på sin spets. Ur detta kaos av motstridiga känslor formas hennes kommande ställningstagande och kamp.

**Elin Wägner skrev många av
sina rösträttsartiklar i tidning-
en Idun.**

**I Iduns ståtliga kongressnum-
mer citerade Elin Wägner den
berömda kämpen Susan B. Ant-
honys ord:**

***Failure is imposible. Modlö-
sa kvinnor borde nu lyssna till
"de tusen stegen, där världens
kvinnor gå fram..."***

**Elin Wägner redigerade Iduns
kongressnummer.**

glömt. Rätt nyligen, mellan 1903 och 1906, hade hon dragit upp sina stora "Lifslinjer", i vilkas första del hon med yttersta tydlighet predikade både sin "samhällsmoderlighet", sin "fria kärlek" och sin tro på kvinnans erotisk-moraliska särställning. I dessa brännheta frågor skulle Elin Wägner snart stå på samma barrikad.

Vid entimmes-mötet mellan Ellen och Elin var följaktligen vissa historiska skuggor närvarande: både Love Almqvist med Det går an, Keys ständigt återopade lärofader i kärleksfrågor och Fredrika Bremer, den stora läromodern i "sann kvinnlighet". Men även andra gestalter kan ha

skymtat för intervjuarens syn: Sophie Adlersparre, utbildningskampen med sin Tidning för hemmet. Vidare hela svärmen av indignerade broschyrförfattarinnor med den kloka Anna Sandström i spetsen, som 1896 hade uppfattat den keyska skriften som ett hugg i ryggen på allt vad kvinnoemancipation hette.

Elin Wägner och Ellen Key hade faktisk denna januaridag stämt möte mitt i kvinnosakens dilemma, det som skulle följa Elin genom hela hennes liv, förnekas, bearbetas — och omgestaltas...

Och så rösträtten!

Ellen Key förklarar sig vara bestämd anhängare. Samhället är "enhänt"... så länge blott halva antalet medborgare har något inflytande".

Men hon är socialt vaksam och har därför ett tillägg att göra: "en seger kan undvika att föra reaktionen med sig endast om arbetarkvinnorna till dess hunnit rycka upp med i ledet". Även denna viktiga lärdom skulle intervjuaren ta till sig.

Några få månader efter mötet med Ellen Key sögs Elin Wägner in i kvinnorörelsens strömvirvar och blev snart en hängiven kämpe. Alla hennes hittills vunna erfarenheter och åsikter drogs med i svepet, bekräftades och blev i reviderad form användbara.

Men hon mötte också det av Ellen Key insedda och i intervjun påpekade klassdilemmat. Rörelsen var ju visserligen i princip klassövergripande och gällde alla kvinnors rätt.

Men överklassens damer var outhärliga för framgången och medelklassens befann sig just i den situation som rörelsen från början velat bearbeta: Kampen för de sämst ställda kunde kvinnorörelsen alltså i detta läge inte ägna sig särskilt åt.

Elin Wägner ville säkert det ena göra och det andra icke underlåta. Därav en del av hennes tvekan. Det blev inte heller i Fredrika Bremerförbundet hon kom att gjuta sitt rödaste hjärteblod utan i rösträttsrörelsen, den brusande och brinnande, med sitt lättfattliga, allmängiltiga mål...

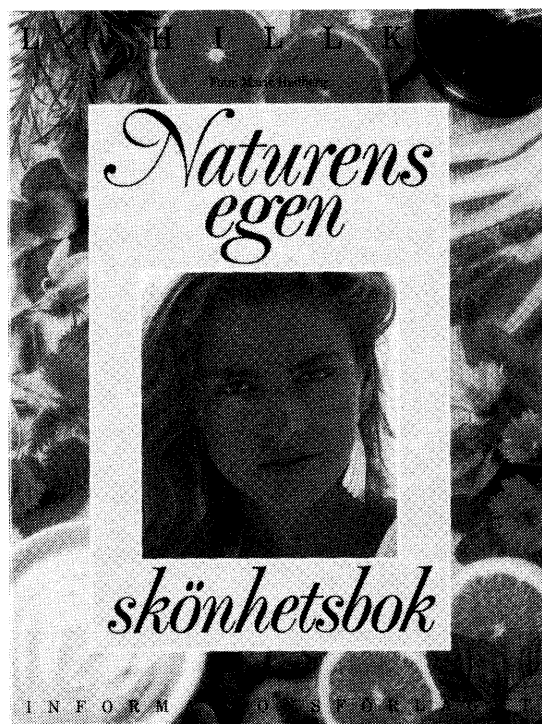
Hälsa och

Jag sitter och bläddrar i två underbara böcker. Jag blir så upprymd att jag genast vill kasta mig ut i naturen eller iväg till apoteket och hämta eller inhandla mängder med saker.

Inte sedan jag var liten har den där starka lusten att "göra själv", infunnit sig — så oemotståndligt.

Samma känsla fick jag på en sandstrand i slutet av juli. Några hundra meter bort lekte ungarna med drakar. Från deras händer löpte linan högt, högt upp till draken som cirklade majestätiskt i den blå himlen. Jag ville också — jag vet hur det känns att hålla i linan!

av Marie-Louise Carlberg

Men nu gäller det örter för hälsan och för skönheten. Två böcker skrivna av Li Hillker och bilder tagna av Marie Hedberg. Underbara bilder från naturens rika sortiment som finns runt omkring oss, färdiga för oss att använda.

Det är inte svårt att göra sina egna skönhetskrämer, och inte dyrt heller. Och vilken känsla att göra sitt eget munvatten, att själv avhjälpa sin tröga mage, trötthet och huvudvärk.

Så här inleder Li Hillker skönhetsboken:

"Dina skönhetsmedel tillverkar du lätt hemma i köket. En elvisp är nödvändig, likaså en liten ugnseldfast skål som rymmer minst två deciliter".

Så räknar hon upp lite fler nödvändiga redskap. Inga av dem är dyra eller svåra att få tag på. Jag tror de flesta kvinnor har sånt här hemma.

Hon talar om 13 regler som man ska följa, till exempel att alla redskap ska vara väl rengjorda, att alltid använda obesprutade produkter, att man ska fortsätta vispa tills krämen är sval — då är man säker på att den håller sin konsistens, och så vidare.

Så berättar hon om doftoljor, som tar bort vaxlukten för dem som inte gillar den, och att förtjockningsolja framställs av rödalger.

Det blir mer och mer spännande ju mer jag läser. Det är som att hamna i jätteskafferiet, där bara de multinationella bolagen gett sig rätten att vistas, och sedan har det varit för oss att köpa över disken, kanske lurade, och till höga priser.

Innan man använder sina egenhändigt tillverkade krämer ska man rengöra huden med ett ångbad. Li Hillker berättar hur man gör.

skönhet

Här följer några recept ur skönhetsboken. Ni förstår säkert min entusiasm.

Renande citronmask

3 msk citronsaft
2 msk mandelolja
2 dl havremjöl
destillerat vatten

Citronmasken renar samt drar ihop porerna. Havremjölet gör att det dessutom blir en lätt slipande behandling, bra för den som både plågas av fet hy och acne.

Blanda alla ingredienserna och tillsätt vatten tills du har en jämn pasta. Havremjölet gör du genom att antingen mala havregryn i mixer eller helt enkelt gnida grynen mellan händerna en stund.

Lägg på ansiktsmasken och låt den sitta ungefär 15 minuter.

Skölj med ljummet vatten.

Citronkräm

30 g vitt vax
1 dl mandelolja
1/2 dl kokosolja
2 msk glycerol
1 1/4 dl citronråsaft
3 msk destillerat vatten
1 tsk Borax
1 knivsudd natriumbensoat om så önskas

Detta är en renande lätt sammandragande kräm i första hand för den som har fet hy.

Smält vaxet i oljorna i ett vattenbad, rör lite med en ballongvisp tills blandningen är klar och vaxet helt löst.

Blanda citronråsaft och destillerat vatten i en kastrull, ta i borax och hetta upp vätskan till ungefär samma temperatur som oljeblandningen. Om konserveringsmedel önskas ska det också lösas i vätskan, inte i oljeblandningen. Häll i glycerolen i oljeblandningen och ta sedan skålen ur vattenbadet. Tillsätt citronvätskan mycket sakta medan du vispar ordentligt med elvisp. Fortsätt vispningen med elvisp tills du ser att krämen stabiliserats (tills den håller ihop och inte vill "glida isär" mer).

Därefter kan du byta elvispen mot en liten ballongvisp och vispa färdigt med denna. Krämen ska vara helt sval. Skeda upp på väl rengjord burk och förvara svalt.

Ögonvatten mot påsighet

1 msk torkade nypon

1 dl destillerat vatten

Koka upp vattnet och häll det över nyponen, låt detta sedan dra minst en timme. Sila och använd ögonvattnet att badda svullna ögonlock med. Det är också ett bra medel mot påsar under ögonen.

Bäst resultat får du om du dränker in en liten kudde av gasbinda och lägger den som en kompress.

Läppsalva

2,5 g bivax
2 msk kakaofett
1/2 tsk kokosolja
1 droppe doftolja
(kan utelämnas)

En utmärkt läppsalva för torra och spruckna läppar, att använda året om.

Smält vaxet i vattenbad. Tillsätt kakaofett och rör tills du har en slät blandning. Tillsätt då kokosoljan och eventuell doftolja.

Ta skålen av vattenbadet och vispa hårt med en liten ballongvisp tills salvan är helt avsmalnad.

Skeda upp i väl rengjord burk och förvara svalt. Nu kommer ett par recept som är gjorda på blommor.

Före receptet på en speciell sorts blomma har Li Hillker skrivit om dess egenskaper. Man blir lite av en naturvetare när man läser. Om blomman Kamomill till exempel:

Kamomillblomman, som egentligen är ett ogräs, är mycket användbar som hudvårdande medel. Blomman är stärkande och renande samt lugnande för nervös och irriterad hud. Kamomill är vanlig i så gott som hela landet och det är i första hand blommorna som används. När du plockar kamomill så välj växtplats med omsorg. Försök att komma bort ifrån vägdamm och bly från bilavgaser.

Ansiktsmask med kamomill

2 msk kamomill
3 msk mandelmjöl (finmalda sötmandlar)
3 msk vatten
2 msk yoghurt
1 msk honung

Kamomillmasken passar alla hudtyper, den är renande och lugnande samt har en lätt slippeffekt på grund av mandelmjölet.

Blanda alla ingredienserna noga, finns det en mixer är den ypperlig att använda nu. Lägg ansiktsmasken och låt den sitta minst en halvtimme. Skölj sedan med ljummet vatten.

I hälsoboken inleder Li Hillker så här:

"Hur ofta har du inte stått på en sommaräng och känt dofterna från vajande blomster, andats in och njutit? Men har du tänkt på att du stått mitt i ett blommande hav av läkekonst?"

Hon avslutar:

"Slutligen hoppas jag att Naturens Egen Hälsobok kommer läsaren till nytta på många sätt. Det

kan vara stimulerande och inspirationsgivande att enbart titta på de vackra bilderna, det kan vara vetenskapligt lärorikt att studera växternas verkliga substanser och det kan kännas spännande att lära en del om naturmedicinernas historia".

Jag tar några exempel:

Sårhälsande omslag

2 dl daggekåpa
1 l vatten

Låt de torkade bladen koka i tio minuter i vatten. Sila och vät en kompress med lösningen.

Lägg kompressen på sårområdet, låt den sitta i tio minuter. Ett riktigt svårt sår kräver upprepade behandling.

Vitlöksolja mot öronvärk

1 hackad vitlöksklyfta
1 msk olivolja

Blanda vitlöksklyftan med olivoljan och låt det dra några timmar. Fyll oljeblandningen i en liten pipettflaska (finns på apotek). Värm sedan oljeblandningen i vattenbad och droppa i örat vid behov.

Så här skriver Li Hillker om Humle:

"Humble är väl mest bekant som ett mycket gammalt och väl beprövat sömnmedel. Öläl-skare tänker naturligtvis på humle som en av de viktigaste ingredienserna i öl. Vad som kanske inte är allom bekant är att humle innehåller väldigt mycket av det kvinnliga hormonet östrogen. Den höga hormonhalten har bland annat orsakat att humleplockerskor får sina menstruationer oftare än normalt. Men den huvudsakliga användningen vad gäller humle är ändå som lugnande och sömngivande medel".

Använd växel: Kottar.

Skörda: Honhängen; kottarna samlas in på hösten. Humlemjölet, lupulinet, skakas av.

Torka: I ugn, 40-50 grader.

Lupulinet utvinns genom att de väl torkade kottarna skakas kraftigt i till exempel en plastpåse.

Förvara: Torrt och mörkt (lupulinet är extremt ljuskänsligt). Förnya förrådet av humle en gång om året, eftersom långvarig lagring förtar effekten.

Sömngivande humlete

2 1/2 tsk torkade kottar
1/4 l vatten

Häll det kokande vattnet över kottarna. Låt stå i 15 minuter. Sila och drick en kopp före sänggåendet. Eventuellt kan honung tillsättas som smaksförbättrare.

Hudvårdande johannesörtolja

2 dl färsk johannesörtblommor
5 dl olja (oliv, sesam eller linfrö)

Krossa blommor och knoppar. Häll över oljan. Häll upp på mörka glasflaskor och låt oljan stå i solen cirka en vecka. Var noga med att blommorna är helt täckta av olja.

Efter en vecka sätts korken i oljeflaskan. Låt oljan stå ytterligare en månad. Sila och använd på eksem, blöjutslag och acne.

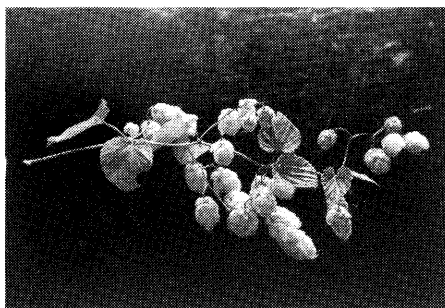
Låt mig ge er ett gott råd: Köp böckerna! Kanske att det ännu finns tid att hämta örter och blommor i naturen innan frosten tar dem. Annars — som sagt — har apoteken det mesta.

Ensprit för ingnidning

2 dl torkade enbär
3 dl alkohol, 45-60 procent

Krossa enbären lätt och lägg dem i spriten. Låt stå ett par dagar. Sila och gnid in värkbrutna leder med spriten. Lägga en varm handduk på det berörda hudpartiet efter behandlingen.

Jag har blivit farmor — för första gången i mitt liv.

Jag är inte särskilt ung, men heller inte särskilt gammal, inte så gammal som jag tyckte min farmor var, när jag var liten.

Man kan inte riktigt fatta detta.

Ibland har jag svårt att förstå att mina barn är så stora, så att de kan bli pappor. Ibland har jag till och med svårt att fatta är jag är så stor att jag kan vara mamma.

Jag har sett mitt lilla barnbarn tre gånger, han är åtta dagar idag.

Jag har redan sett allt hos honom.

Första gången han tittade på mig, kunde jag knappast urskilja honom bakom mina tårar. Och jag visste inte alls vad jag skulle säga till honom.

Han tittade länge på mig utan att blinka, han tittade fullständigt självklart, och som om han alltid hade funnits.

När en av mina söner var ungefär tre år, berättade hans farmors syster för honom om den första gången hon såg honom.

"Du låg i sängen, och jag lutade mig över dig och sa: Hej Daniel". Daniel log och svarade: "Ja, det gjorde du, och jag sa — Nämen hej Kerstin".

Jag har varit lite orolig innan mitt första barnbarn skulle födas, att jag inte alls skulle känna så som alla andra mödrar och farmödrar har berättat. Tänk om jag inte kände något alls, tänkt om jag blivit demolerad av denna tillvaro.

Jag underskattade kärleken, jag underskattade livet och undret.

Jag kunde faktiskt ingenting säga först. Det var precis som då det mycket viktigare ställer sig framför ens intentioner, tar hand om situationen, och man lämnar villigt över åt det stora och bara finns där omgärdad av en stor lycka och tacksamhet.

Att man själv blivit född, att ens barn blivit födda, att detta lilla barn blivit fött, och ligger där och tittar på en.

Evigheten slår sina goda, mjuka vingslag omkring en. Detta är ändå det viktigaste, det renaste och lyckligaste.

Och att han växer, samtidigt som jag åldras, att hans värld vidgas, då min blir trängre, hans erfarenheter formar nya ställningstaganden och åsikter, när mina röster börjar tala tystare. Hans tillkomst har gett större ömhet åt mitt eget åldrande, han hjälper mig att vara farmor.

Rapport från en resa i Polen under våren 1991

Vad angår oss Polens affärer?

Text och bild: Lilian Hultin

Bussen skumpar fram längs en väg i Wroclaws utkant. Det är full vår, fruktträden blommar och vi är på jakt efter Milka. Milka skall ta oss med på studiebesök och berätta för oss om den polska verkligheten.

Vid Milkas hållplats går vi av. Den dammiga vägen slingar sig fram genom en spökligt förfallen by.

Några pojkar får syn på oss och hojtar. En ensam hund skäller. Ingen svarar när vi knackar på Milkas dörr. Efter en stund öppnar en man i 60-årsåldern (är det Milkas pappa?) och visar oss runt i Milkas lägenhet. Eftersom han bara förstår polska blir vi inte klokare. Var är Milka? Ska

vi vänta tills hon kommer? Vad betyder det han säger? Vi ler och hummar och avlägsnar oss under artiga bugningar. Sen ringer vi Milkas andra nummer och har tur. Hon svarar.

Det blir en intensiv dag. Vi träffar Milka på det fantastiska hotell Monopol — ett fullständigt bevarat jugend-hotell i centrala Wrocław — och får veta att hon arbetat med Solidaritet sedan 1986. Hon är egent-

ligen koreograf och har arbetat ett tiotal år med en grotowski-inspirerad teatergrupp i Wrocław. När gruppen 1986 ville sätta upp Hamlet blev censuren oroad. Inte kunde man ha kvar öppningsscenen med de två väktarna som talar om en "fara som hotar landet"... Censuren krävde att scenen ströks.

Teatergruppen vägrade. Shakespeare kan man inte censurera, menade gruppen.

Jo, censuren hade den makten. Det hela slutade med att gruppen splittrades och Milka började arbeta underjordiskt med Solidaritet. Hon organiserade demonstrationer och arbetade med gatuteater. Hon satt upprepade gånger i fängelse.

— Man lärde sig att alltid ha extra cigaretter och trosor i väskan, säger hon och fnissar.

— Jag satt i samma cell som Rosa Luxemburg, säger hon också.

Vi lyssnade tysta och rysande till hennes historier om detta motstånd, som så småningom ledde till den polska revolutionen och till Walesas seger.

Värst är prästmakten

Nu är hon upprörd över Walesas svek. Det är inte bara Polens ekonomi, arbetslöshet och IMF (Världsbanken och Internationella valutafonden) som oroar henne. Värre är den nya prästmakten.

Polen har tagits över av en allians mellan Walesa, katolska kyrkan och det imperialistiska kapitalet. Prästerna, lierade med och delvis finansierade av den amerikanska Rätten till Liv-rörelsen, har börjat sin häxjakt på kvinnorna. Aborträtten skall tas ifrån dem, de skall förbjudas preventivmedel och de skall så småningom bli precis så underkuvade och underdåniga som "riktiga kvinnor" skall vara.

Efter tre genomförda aborter skall de bannlysas. Prästerna har kommit över sjukhusjournaler och läser i kyrkan upp namnen på de kvinnor som genomgått mer än tre aborter. Bannlysningen innebär att dessa troende kvinnor inte längre kan få gifta sig i kyrkan...

Prästerna har också fått kontroll i många skolor. Där visar de propagandefilmer för 6 — 7 års barn. Rätten till liv, har producerat filmer med styckade foster och blodiga aborter.

Katolska kyrkan har lärt sig metoderna under sin långa kamp mot kommunismen, och försöker nu tvinga sin ideologi på ett motvilligt folk. Möjligen har prästerna glömt att räkna med kvinnorna.

— Detta finner vi oss aldrig i, sa Ludmilla, en av de kvinnor vi träffade.

— Vi kämpade inte underjordiskt i tio år för att stöta en diktatur, bara för att genast se oss som offer för ett nytt förtryck. Jag slogs inte för vår frihet för att sedan uppleva att min dotter riskerar att hamna i fängelse.

Ludmilla berättar att ett förslag nu ligger i det polska parlamentet om att kriminalisera aborter. Straffet kan bli två års fängelse. Även läkare som utför aborter kan fängslas.

Vår sageskvinna som arbetade politiskt och fackligt inom Solidaritet i Wrocław, blev så upprörd över katolska kyrkans kampanj mot kvinnorna och den "omröstning" som kyrkan genomförde i abortfrågan, att hon beslöt försöka få till stånd en liknande landsomfattande omröstning — gjord av kvinnorna själva.

Tillsammans med kvinnor inom Solidaritet, fristående kvinnor och med fackföreningarna i Wrocław, genomfördes en

tunga el-industrin har nyligen sålts till ABB — billigt.

Konsekvenserna för arbetarna är massavskedanden, hemliga, individuella löner och avskaffad arbetslagstiftning.

En rovdrift har börjat. Att lönerna släpar efter vid den snabba inflationen beror delvis på att staten infört en 500-procentig straffskatt på företag som bryter lönestoppet. Värst är ändå att kvinnornas löner ligger på så låg nivå. De kan inte längre

överleva på sin lön. Männens lön är nästan dubbelt så hög.

Det här är ett känsligt ämne — kvinnorna är besvikna på sina manliga kamrater som inte är beredda att dela med sig.

Men det som är värst är ändå kyrkans kamp mot kvinnorna. Man skulle kunna säga krig.

Initiativtagerskan till abortomröstningen i Wrocław

försöksomröstning vid sex fabriker i Wrocław. Arbetarna fick säga vad de tyckte om rätten till abort.

Vid omröstningen som genomfördes i oktober 1990, visade det sig att 95 procent av arbetarna, män och kvinnor, ville ha kvar aborträtten.

På Pilmet, en plast- och monteringsindustri med 5000 anställda, träffade vi Ludmilla. Vi togs emot av en delegation från det lokala Solidaritets-facket, företagets direktör (som också tillhörde Solidaritet) och några kvinnor som arbetade på fabriken. Under vårt samtal fick vi höra mer om den ekonomiska och politiska verkligheten i landet.

Groteska hyreshöjningar

En genomsnittlig kvinnolön var i april 1991 cirka 800 000 zloty. Männens löner låg på 1 500 000 zloty. Lönerna hade förlorat 50 procent av sin köpkraft på mindre än ett år. Groteska hyreshöjningar (en vanlig hyra ligger på cirka 300 000 zloty i månaden), matprisökningar, indragna barnbeshisningar i skolorna och en allmän bankrutt på sjukhusen. Detta är bara några exempel på hur de flesta människor drabbas av den ekonomiska katastrof som nu hotar Polen.

Vi fick höra hur internationellt kapital (ABB med Percy Barnevik till exempel) köper upp polsk industri. Delar av den

Fabriken i Wrocław "Pilmet"

För att vi skulle få höra fler kvinnors åsikter om den hotade aborträtten och för att vi skulle kunna få egna intryck av fabriken miljö togs vi med på en flera timmar lång vandring i fabriken.

Vi intervjuade kvinnorna. Det bullrade och det osade och det var mycket varmt. Vi gick från maskin till maskin och såg

hur kvinnorna tillverkade plastflaskor, hur de tog form, knipsades av, putsades och staplades. Vi ställde frågor så fort det var möjligt att göra oss hörda.

Alla svarade detsamma: Waleska har förrätt oss... vi ger aldrig upp rätten till att själva bestämma över våra kroppar... vi vill ha kvar rätten till abort.

Stämningen var påfallande öppen, alla skämtade och pratade. Vår lilla delegation kryssade långsamt mellan maskinerna.

De män som arbetade i fabriken gick omkring i blå rocker. De övervakade arbetet och lagade maskiner som gått sönder. Samma arbetsfördelning överallt i denna typ av industri. Kvinnorna fastlåsta vid upprepningsarbeten, männen friare och överordnade.

Milka, vår guide, var en utmärkt tolk. Vi märkte att alla vid fabriken hade stort förtroende för henne. Alla, från den första mannen vi träffade då vi letat efter henne, (som inte var hennes pappa), till fabriksarbeterskorna och hennes kamrater inom "Socialpolitiskt Centrum" — som den lilla vänstergruppen kallar sig — var beredda att hjälpa och stödja henne på alla sätt då hon arbetade med abortfrågan.

Kritik mot Solidaritet

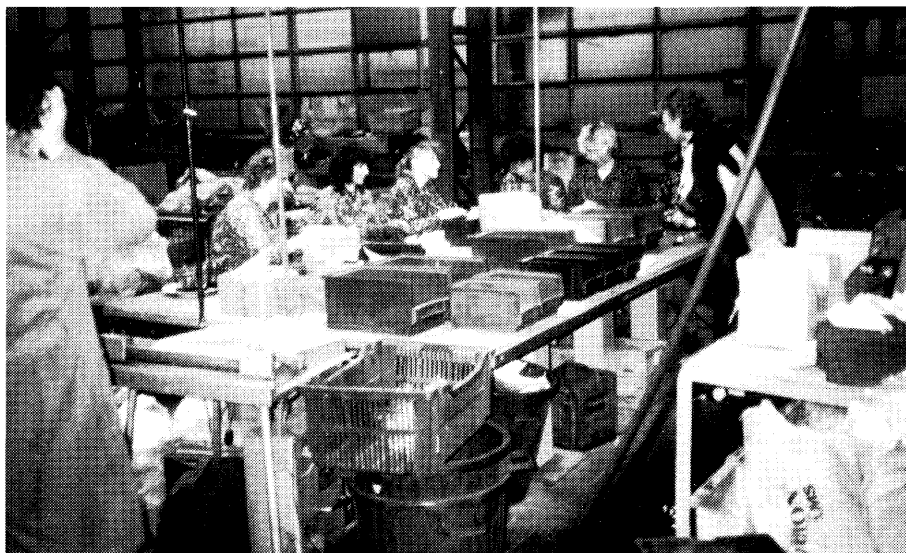
Vi förstod att kvinnorna på fabriken var beredda att kämpa för att behålla aborträtten. De var också beredda att kämpa för sina jobb och för bättre löner. De kritiserade Solidaritet och Walesa. De var vana vid facklig och politisk kamp, och de hade en klar politisk ståndpunkt.

Vi hade sett hur de radikala männen av olika skäl stödde kvinnorna i kampen för aborträtten. Men vi hade också sett hur samma radikala män struntade i att kvinnorna inte längre kunde leva på en "kvinnolön". Vi hade lärt oss hur de konservativa männen gladeligen strök barnomsorgen, barnbespisningarna och kvinnosjukvården från den kommunala budgeten.

Hur skulle männen agera i framtiden? Skulle arbetslösheten, den försämrade levnadsnivån, alla indragningar och nedläggningar göra dem radikalare? Eller skulle de ge sitt stöd till den konservativa alliansen mellan Walesa och kyrkan? Hur mycket betydde kvinnornas rätt till arbete? Kvinnornas krav på välfärdsåtgärder?

Vad angår oss Polens affärer?

Vi vet att västtyska kvinnor som rest till Holland utsatts för gynekologkontroll vid gränsen. Vi vet att östtyska kvinnor fått ett nådeår innan aborträtten tas ifrån dem. Vi vet att USAs högsta domstol nu slagit fast

Fabriken

att federala medel inte får användas till abortupplysning.

Rörelsen Rätten till liv smyger sig också in i den svenska sjukvårdsapparaten och arbetar med sin fördomsfulla, kvinnofientliga propaganda. Centerns och borgerlighetens "vårdbidrag" lanseras på fullt allvar som ett alternativ till generell daghemsomsorg.

Kvinnornas medborgeliga rätt kan inte begränsas till att gälla enbart rösträtten. Lika viktigt är det att kvinnorna har rätt att besluta över den egna kroppen, rätt till ett arbete och en lön som går att leva på. Dessa rättigheter hotas överallt. Och hoten mot dessa rättigheter finns här i Sverige likaväl som i Polen.

Därför angår oss Polens affärer!

Hotell Monopol i Wrocław

PS

När frågan om aborträtten så småningom kom upp i det polska parlamentet i mitten av maj 1991 hade de förskräckta männen enats om en kompromiss. Det blev inte ett totalförbud för alla aborter. Bara de aborter som utförs av privatpraktiserande läkare skall kriminaliseras. Både kvinnan och läkaren kan få fängelsestraff.

Problemet är att sjukhusen inte har resurser tillräckligt (en abort på ett sjukhus kostar lika mycket som en genomsnittligt avlönad kvinna tjänar på två månaders fulltidsarbete), att läkarna kan vägra, och att prästerna fortfarande har full insyn i sjukhusjournalerna.

Frågan är inte avgjord, men kompromissen som nu gick igenom innebär att det blir svårare att organisera ett starkt motstånd. Kanske kan kravet på en landsomfattande folkomröstning ändå vinna majoritet i parlamentet. I så fall blir det möjligt att få en politisk debatt och en kampanj kring en viktig kvinnopolitisk fråga i Polen. I den striden kommer vårt stöd att behövas.

Faktaruta

Kvinnofolkhögskolan i Göteborg har genom ett projektanslag från UD:s fredsfond kunnat genomföra en serie kurser, konferenser, och nu senast en studieresa till olika länder i centrala och östra Europa.

Projektet kallas "Kvinnors nätverk för freden" och syftet är att undersöka kvinnors villkor i Europa, deras syn på framtiden och deras vilja och möjligheter att vara med och påverka samhällets utveckling och på så sätt bidra till en fredlig värld.

Vi hoppas på fortsatt anslag så att vi kan bjuda in några av de kvinnor vi mött på vår rundresa, till en konferens på Kvinnofolkhögskolan i Göteborg. Konferensen, som vi hoppas kunna genomföra under hösten 1991, kommer att ha till syfte att kartlägga kvinnors verklighet i de gamla östländerna, att diskutera EGs kvinnopolitik och lägga grunden till ett "Kvinnornas nätverk för freden".

Ett bokomslag från Ungern

Unga kvinnor i Öst

— intryck från
en fredsresa

Text och bild: Kicki Johansson

*Vi var tretton svenska
kvinnor som reste till öst
för att bygga nätverk.
Resan var planerad i
mer än ett halvt år. Idén
föddes genom en
kortkurs om kvinnorna i
Östeuropa på
Kvinnofolkhögskolan i
Göteborg.*

Tidig i våras reste vi. Under min tid i Ungern och Tjeckoslovakien, mötte jag fyra unga kulturella kvinnor.

Först bar det av till Ungern. Efter tre dagar delade vi upp oss så att två grupper åkte vidare till Polen och Tjeckoslovakien. Några stannade i Ungern.

Tre dagar tillbringade jag bland blommande körsbärsträd i Budapest. Många av oss hade bestämt möten i Budapest redan i förväg, men jag ville möta dem som kom i min väg, utan planering.

Att medvetet resa med ögonen riktade mot kvinnovärlden, är givande. Bakom den vägg av kulturella olikheter som först visar sig, finns en annan kultur — den som är kvinnornas. Där går det lättare att mötas. Vi känner igen varandra, även om vi kommer från olika länder.

Att börja se varandra, är första steget mot en förändring, tycker jag, och därför kändes den här resan viktig.

Bara det att koncentrera sig enbart på kvinnor, är nästan en revolutionerande handling i vår tid. Överallt finns män i förgrunden som pockar på uppmärksamhet. När jag trots det vände mig till kvinnorna, hände det att till och med en del av dem blev stötta åt männens vägnar.

— I dagens Ungern går det bra att kombinera kvinnlighet och konstnärskap, säger hon.

Helt utan komplikationer fungerar det ändå inte. Hennes mor tvingas ofta tjata på sin man om till exempel disken.

— Att behöva gnälla om sånt tycker jag är onödigt, konstaterar Kata.

I undervisningen på skolan ingår bland annat konsthistoria och i den dominerar männen. Kata förklarar:

— Förr var kvinnorna hemma med barnen. Det är konsthistorien ett bevis på. Först nu har kvinnorna chansen att arbeta som konstnärer.

Det finns mycket i relationen mellan könen som Kata reagerat på. Hon berättar om en manlig lärare som sagt att han inte är intresserad av hennes bilder, utan av hennes kropp. Efter det vägrar hon att undervisas av honom.

Att det är svårt för kvinnor att få jobb efter sin utbildning konstaterar hon också.

— Många arbetsgivare vägrar att anställa kvinnor med motiveringen att de kommer att skaffa barn. Att män blir fäder räknas inte på samma vis.

Samma sak får jag höra många gånger under resan. Många ungerska kvinnor som tröttnat på dubbelarbete och den gamla regimens tomma prat om jämlikhet, kräver nu rätten att få vara hemma med sina barn. Detta använder arbetsgivarna för att fortsätta med sin diskriminering. Istället för en debatt om arbetsfördelningen mellan könen, ställs kvinnor mot varandra.

Studenterna har det svårt i Ungern. Studielån existerar inte, men det är möjligt att få stipendier om studierna går bra, eller om man har de rätta kontakterna. De flesta studenter tvingas bo kvar hemma.

Csilla, 22 år, går i samma klass som Kata. Hon bor hemma.

På kvällarna jobbar hon

extra som tecknare på en reklamfirma. Det är också inom reklamen hon vill jobba i framtiden.

— Det är där pengarna finns. Som fristående konstnär blir det svårt att försörja mig. Jag vet vad det innebär att ha ont om pengar — det är inget roligt liv.

När jag ser hennes teckningar, så känsligt gjorda, beklagar jag att hennes talang ska köpas upp av kapitalet. Csilla är ingen överdådig människa som vill leva lyxliv. Hon ser det som sin enda möjlighet att slippa vara fattig.

Kata

Under en rundvandring på konstakademin i Budapest möter jag Kata, 24 år. Hon går andra året på den grafiska linjen, och tänker sig en framtid som fri konstnär, precis som sin mor, som är grafiker.

Kata frågar mig direkt om jag är feminist. För henne betyder det — i ordets mest negativa form — att inte vilja vara en riktig kvinna och att hata karlar. En riktig kvinna vill ha familj och barn. Som förebild för en sådan kvinna finns Katas mor, som yrkesarbetar, men också har familj.

Med dagens inflation kan hyran för en etta vara högre än en genomsnittlig månadslön. Ungarna tränger ihop sig, och tvingas klara uppehållet under orimliga villkor. Det drabbar framför allt ensamstående mammor. Och hur många kvinnor tvingas stanna kvar i dåliga äktenskap för att det är omöjligt att få någonstans att bo? När dessutom arbetslösheten ökar drastiskt blir det ännu värre.

Trots de bistra fakta som alla är medvetna om, har både Kata och Csilla en stark tro på framtiden. De verkar känna sig delaktiga i vad som händer, och utstrålar både styrka och optimism.

Inne på en bakgård i centrala Prag, möter jag Eva, 17 år. Hon och några kompisar har ordnat en utställning med egna konstverk. Eva går i gymnasiet och vill bli konstnär. Hon berättar om hur utställningen kom till.

— För två år sedan var vi uppgivna och passiva. Nu vill vi synas och ha rätten att vara med. Därför ordnade vi den här utställningen mitt inne i stan.

Av tio utställare är två kvinnor, men Eva säger att alla har samma rätt att vara med.

— Här i Prag är det mer modernt och ingen tycker att jag är sämre för att jag är tjej. Ute på landet är det mer uppdelat vad män och kvinnor ska göra.

Många av tavlorna är groteska, det hör till det tjeckiska kulturarvet. En del är finstämda. När jag går in i galleriet möter mig en hel vägg med foton. Det är svartvita bilder på nakna kvinnor, bundna, med svarta huvor, med särade ben och blottade strupar. De kunde varit bilder ur porrtidningar.

Porren och prostitutionen ökar både i Ungern och Tjeckoslovakien. I Prag kan en prostituerad tjäna lika mycket på ett samlag med en turist, ca 100 DM, som om hon arbetat heltid en månad på ett vanligt lågbetalt kvinnoyrke.

Butikerna är välfyllda, men ingen har råd att handla det de behöver. I Tjeckoslovakien är dessutom de inhemska grönsakerna så giftiga att barn inte bör äta dem. Mammorna tvingas köpa den dyrare importerade maten. Nyligen startade "Prags mödrar" protester mot kemikalieanvändningen.

En kväll stämmer jag träff med Katerina. Hon är journalist på en stor tidning i Prag. Katerina är 25 år, är ogift och bor för sig själv. Sedan drygt ett år arbetar hon på tidningen som förut var underjordisk. Egentligen är hon inte utbildad journalist, utan ekonom. Journalist fick hon inte bli eftersom hennes pappa vägrade ansluta sig till partiet.

Katerina berättar öppet och mycket kritiskt om det gamla systemet. Hon seglar i medvind nu och har inget emot det.

— Det gamla systemet gynnade betjänter och tjuvar. Förr spelade det ingen roll om man arbetade eller inte, man hade sitt jobb i alla fall. På så vis blev människor lata och passiva, säger hon upprörd.

Hon ser faran i ett samhälle som styr individerna så hårt att kreativiteten sinar.

— Det är viktigt att låta folk ta ansvar för sitt eget liv. Och att få betalt utifrån det arbete man gör.

Csilla

I henne ser jag den ilska som säkert finns hos många unga, som inte fick plats att växa fritt i det gamla systemet. De hatar det gamla så mycket att allt som har med det att göra ska kasseras.

Katerina tror på kapitalet. Hon tror på pensionsförsäkringar och bättre löner i företag som kan konkurrera. Äldreomsorgen kan med kapitalets hjälp bli bättre, som i Schweiz, säger hon. Ändå är hon medveten om hur svårt det kan vara för äldre att vara konkurrenskraftiga. Någon färdig idé har hon inte, men hon tänker mycket.

Vi kommer in på kvinnofrågor. Kvinnorörelsen sysslar med frågan om abort och rätten att vara hemmafru, säger hon.

— Förr deklarerade staten att kvinnan är emanciperad, eftersom hon kan utföra samma arbete som en man. Då var kvinnan frigjord när hon blev lastbilschaufför. Nu pekar det mera åt att hon ska bli hemmafru, skrattar Katerina.

Diskussionen om jämlikhet har ingen genomslagskraft i dagens läge.

— Om två år kanske vi kan starta den debatten. Just nu har folk fullt upp med att överleva.

Eva

Katerina

Katerina har ändå börjat tänka i nya banor. Hennes före detta pojkvän ville att de skulle flytta från jobb, vänner och lägenhet, för att bosätta sig i den lilla by där hans mamma bor.

— Han kunde inte tåla att jag har högre lön än honom och att jag kan resa i jobbet, förklarar hon. Att flytta dit hade ju varit rena självmordet.

Hon stannade kvar i Prag och relationen brast. Hon känner sig gammal som är 25 år och ogift. Men hennes självkänsla förbjuder henne att offra det som är viktigt: sitt jobb och sina vänner. Dessutom vill hon inte lämna Prag, eftersom det är svårare som kvinna att få ett kvalificerat jobb ute på landsbygden.

Där är könsrollerna fast rotade.

Kvinnorna som jag mötte under resan i Ungern och i Tjeckoslovakien, hade alla en självklar tro på sin egen förmåga. Speciellt verkade de unga ha en stark tro på framtiden.

Även om det inte finns någon könsrollsdebatt i det "gamla" Östeuropa just för närvarande, så går den säkert inte att hejda när tiden är mogen. Kvinnorna är kraftfulla individer.

Våra nätverk för freden spinner vidare. Nu håller vi på att skriva en broschyr, och vi ska också göra en utställning om vår resa.

Nästa steg blir att ansöka om pengar för att kunna bjuda hit våra nya vänner. Då ses vi förhoppningsvis igen — och fortsätter att synliggöra varandra.

Notiser

Ljungkile Folkhögskola ordnar en 19-veckorskurs vårterminen -92 om samband och strukturer i världen. Teman blir bland annat makt, miljö, mat, befolkning, kultur och ekonomi. En studieresa till Indien ingår i kursen.

Information: Tel: 0522-291 95

"En internationell regim för kontroll och begränsning av vapenhandel bör upprättas inom FNs ram", sa ambassadör Maj Britt Theorin inför nedrustningskonferensen i Genève den 6 juni.

"Vapentillverkande och vapenexporterande länder bör införa effektiv nationell lagstiftning för att kunna kontrollera sin egen tillverkning och export av vapen".

Flera års fängelsestraff väntar amerikanska soldater som i samband med kriget om Kuwait har vapenvägrat. Det politiska läget är mycket ogynnsamt gentemot olik-tänkande just nu. Amerikanska vapenvägrare som är stationerade i Tyskland har redan fått fleråriga fängelsestraff.

Information: Military Counseling Network, c/o Andre Stoner, Dorfstr. 21, D/W-5448 Krastel. Tyskland.

I märkvärdigheternas år
i den feberaktiga
utvecklingens tid,
i högteknologins
obönhörliga framskapande
också av dödliga orimligheter
och livsfientliga förmåtenheter,
måste det finnas många
som vaktar
och som skyddar
det oförstörda,
ursprungliga och heliga livet,
så skört,
så ömtåligt.

Ur Anna-Greta och Herman Backmans
nyutkomna diktsamling "Som en trasväv".
Artemis Förlag. 70:-.

Kan beställas genom Herman Backman,
pg: 12 12 25-0136

Att uteslutas eller inte — det är frågan

Det är tydligen ett större brott att skriva ut falska läkarintyg än att stycka en kvinnokropp. Försäkringskassen, socialstyrelsen och Läkarförbundet är djupt upprörda över de 6 fuskande läkarna som avslöjats av Kanal 1 i TV.

Läkarna riskerar åtal, att förlora sina legitimationer och att bli uteslagna ur Läkarförbundet. De sex läkarna namnges i ett kassameddelande som skickats ut till försäkringskassorna, riksförsäkringsverket, socialstyrelsen och Läkarförbundet.

Vad gäller de 2 läkarna i styckmordsrättegångarna, har deras namn skyddats, de har fått ersättning för sveda och värk. De har till och med fått nya identiteter eftersom några tidningar, bland annat ACCA, presenterade fotografier, namn och personnummer.

Men vad tar det egentligen åt Läkarförbundet? Menar förbundet verkligen att det är mer moraliskt och etiskt att stycka en kvinnokropp än att skriva falska läkarintyg? Någon annan slutsats går ju inte att dra av förbundets hårdnackade vägran att utesluta de båda åtalade och för styckningen dömda läkarna och den reaktion som utlöstes av de fuskande läkarna.

Den 31 maj kom kammerrättens utslag i målet mellan Socialstyrelsen och de två läkarna. Obducenten och allmänläkaren förlorade sina läkarlegitimationer. Först därefter beslöt Läkarförbundet att utesluta dem ur förbundet. Jag undrar vad patienterna tycker om Läkarförbundets agerande.

Ulla Hoffmann

För att lite svalka av vår ilska från texten ovan och göra något trevligt, rekommenderar redaktionen detta recept.

Rödbetscherry

1 kg rödbetor
Koka rödbetorna delade i bitar
(så att färgen dras ut) i 4 liter vatten, tills de är mjuka.
Ta spadet och mät upp 4 liter spad.
Har det kokat bort en del, så späda med vatten.

4 liter spad
2 kg strösocker
2 stora paket russin
1 rågröddsskiva bestryks med 50 gram jäst
Vänd skivan så att jästen kommer ned i vätskan.
Lägg alltsammans i en hink med gladpack över,
sedan en kökshanduk på.
Låt stå en månad.
Häll upp på flaskor.

Dikter

av Karin Lentz

Man tager en ljum natt
en välhängd gul måne
ett knippe stjärnor
en bit utvald strand
ett par matskedar svag bris

Lägg allt i väl uppvärmd sand
och blanda försiktigt

Gör en dressing av
en del ömma ord
tillsätt en del hjärta
en del kärlek

Spetsa med smärta
strö över palmsus
Serveras varmt

Tillagas för två personer
Rom efter behag

Återigen den vita väggen.
Här har vi en gång knackat våra frågor
och gett varandra svaren.
I kväll, återigen,
nykammad, nytvättad, med huden utjämnad,
väntar jag,

lyssnar jag.
Din närvaro, din ande,
vågvis, värmande,
svalkande.

Dina ord glömde jag på resan,
så far jag i höstlig natt,
där snön hänger väntande i luften.
Vårens varma vindar står strax bakom
den vita väggen.

Du känner mig i kväll,
du lyssnar och
vänder dig oroligt i sömnen.

I morgon klär jag mig
i den vita klänningen
som du broderade
full av blommor.

Utflykten till de stora fria ytorna, stenlagda med glänsande plattor, med mörka kullerstenar, solbelysta, varma, de välklippta häckarna i fantasifull form. Vid varje hörn mötte något nytt: nytt ljus, ny färg och form. De höga prasslande popplarna - upp mot himlen försvann de. De intensivt gröna, täta buskarna slöt om sitt innehåll. Vattnet porlade, sipprade lätt fram, än sköt det upp i kaskader, som fångade färger, ljust blått, mörkt, luftigt gult, tungt rött. Hon vandrade länge där, medveten om att koloniträdgården väntade med den omålade soffan och potatislandet.

Han kom vid oregelbundna tider varje dag. Vissa dagar kom han i bil. Han kom inte tidigare för det. Man skulle tro att bil medförde tidsvinst. Men då hade han väl längre tur de dagarna.

Vissa dagar kom han på cykel. I regn och blåst. Ibland var det en kvinna som kom. Det var omöjligt att räkna ut vem som kom, eller när de kom. För henne, den väntande, blev det outhärdligt.

Hon blev fixerad. Hon försökte uppehålla sig vid fönstret för att inte missa ankomsten. Så att hon kunde störta ut genast.

Alltid kunde hon inte bevaka platsen.

Hon hade kommit på att lämna brevlådelocket öppet när hon hämtat tidningen. Men stormiga dagar slog vinden igen locket. Då hade hon inrättat ett snör- och ledningssystem så att varje kontakt med lådan skulle ge återljud inomhus.

Hon riggade upp en kikare. Och en kamera.

Hon låg på lur. Varje dag lika nervös. Ju längre det led uppåt dan ju mer rastlös blev hon.

Så gick månad efter månad. Hon blev hatisk. Till julen hade hon fått nog.

Hon brukade lägga ut en julklapp till brevbäraren. En liten chokladkaka; inget stort paket.

Han, för det var den manliga brevbäraren denna julafton, stöp direkt sen han ätit av den förgiftade chokladen. Och lämnade äntligen ifrån sig sina brev.

”Som jag ser EG...”

— Många i Sverige talar sig varma för EG.

Ibland låter det som om vi vore på väg in i paradiset. När jag frågar människor vad de känner till om EG så är det nästan ingenting.

Jag skall här berätta lite av det jag vet och varför jag är kritisk mot EG-anslutning.

Visste ni att Ministerrådet, som är EGs formella högsta beslutande organ, består av ländernas utrikesministrar samt fackministrar, som kallas in beroende på vilka ärenden som ska behandlas?

Ministerrådets möten, liksom protokollen, är hemliga. Inte ens EG-parlamentet, med de folkvalda från de olika länderna, som har till uppgift att granska EG-verksamheten, har insyn i Ministerrådet!

Den verkliga maktfaktorn inom EG är EG-kommissionen med drygt 11 000 tjänstemän till sitt förfogande. Kommissionen består av 17 medlemmar, som utses av EGs medlemsländer. De stora länderna utser vardera två ledamöter och de mindre en ledamot. De fem största länderna kan, alltså ifall de önskar, helt enkelt rösta ner de mindre länderna. Reglerna säger att ledamöterna i kommissionen inte får ta emot instruktioner från de länder de utsetts av. De skall vara "eurokrater".

Europaparlamentet består av 581 ledamöter — men parlamentet är endast rådgivande. I EG-parlamentet är endast 16 procent av ledamöterna kvinnor.

En annan synnerligen viktig instans är EG-domstolen som i prakti-

ken har större makt än Europaparlamentet.

Är det någon som på allvar tror att Sverige skulle kunna bestämma politiken i EG?

Socialdemokraterna har ju i stora annonser hävdade att svensk politik är den som EG med glädje kommer att föra.

Det är självklar i en demokrati att det kommer fram olika åsikter. Men det är fel att ansluta människor i EG och få dem positiva till detta genom att slå "blå dunster" i ögonen på dem.

Intressant är att jag aldrig har träffat någon "vanlig" människa som har känt ett behov av att ingå i EG.

EGs fyra friheter: "Friheten att fritt flytta kapital, varor, tjänster och arbetskraft" är typiska.

För mig är frihet att kunna vara med och påverka den verklighet jag lever i.

Jag vill ha ett arbete och jag vill ha tid för mig själv och min familj.

Intresset för Europa har ökat, inte minst från den unga generationen, och detta är positivt. Allt är inte dåligt. Till exempel så är en förenklad tullhantering säkert klok. Gemensam standard kan vara bra om det till exempel handlar om hårda regler till skydd för miljön. Hittills har dock "gemensam standard" betydtt att göra det billigare för företagen. Men Europa är inte detsamma som EG. Europa består av 36 nationer, alltså betydligt fler än de 12 nationer som ingår i EG.

Det är fantastiskt att en tanke från 1957 om en västeuropeisk stormarknad — EG — anses som ett "nytänkande".

Jag vill istället se ett ökat samarbete mellan Europas folk — inte bara mellan näringslivet i Europas länder.

De viktigaste frågorna idag i Sverige är att ha en bra sjukvård som alla vid behov har råd att anlita, pengar så att vi klarar de dagliga behoven och att ibland sätta guldkant på tillvaron, arbete och tid för familjen — och en frisk miljö.

Allt detta kan vi och bör vi genomföra i Sverige. Tro inte att EG kommer att hjälpa oss med detta. I den allmänna inställningen vad gäller rätten till arbete, till kvinnors rättigheter och till ekonomiskt oberoende, rätt till omsorg för barnen och så vidare, ligger EG-länderna långt efter Sverige.

Lena Ohlsson,
Vänsterpartiet — Värmland.

Motordån istället för fågelsång?

Vägverket planerar att bygga Sveriges näst längsta bro, tvåa efter Ölandsbron, i Sunningesund, strax utanför Uddevalla.

Där sluttar röda granitklippor ner mot Byfjordens grönskimrande vatten. Bland annat på grund av de geologiska förhållandena med intressanta israndsbildningar, har detta naturområde klassats som riksintressant.

Precis här, tvärs genom detta känsliga stycke av det bohuslänska landskapet vill vägverket bygga motorvägen vidare norrut. Idag är den i det närmaste klar vid Ljungskiles södra infart ungefär två mil söder om Byfjorden.

Uddevalla kommun har redan godkänt vägverkets arbetsplan. Bullerdemonstrationen vid Sunningesund stötte däremot på en del kommunalt motstånd.

— Vi begärde kommunens tillstånd för aktionen i god tid, säger Peter Sylvén, Byfjordens intresseförening. Men Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Uddevalla motsatte sig. Trots att kommunen alltså godkänt en motorväg som kommer att bullra och förorena dygnet runt i 365 dagar per år.

Att vi under två dagar skulle spela upp ett band med autentiskt motorvägs ljud i realistiska ljudnivåer, det ansåg man från Miljö- och hälsoskyddsnämndens sida vara en sanitär olägenhet!

Autentisk demonstration

En het sommardag genomförde föreningen i alla fall bullerdemonstrationen för att illustrera vad som kommer att hända i framtiden om Vägverkets planer fullföljs.

Ur en mobil högtalaranläggning strömmade ett intensivt och obehagligt oväsen som överröstade allt. Inget annat än dånande trafikbuller hördes. Det vibrerande dånet förde genast tankarna till asfalt, avgaser och förgiftning. Kontrasten till det glittrande havet, gulfåran och kaprifolen vid stranden och doften från solvarma granar och tallar var hjärtskärande. Trafikbuller var just det man minst av allt kunde tänka sig här!

Karin Thörn och hennes familj flyttade till Sunningen för sju år sedan.

— Vi hittade ett gammalt hus med utsikt över viken. Där kan vi slå upp fönstren och inte höra något annat än strandskatorna. Det var just för att det är så tyst här som vi sökte oss hit.

Innan vi definitivt bestämde oss för att flytta hit ringde jag upp kommunen och frågade om det fanns någon risk att de gamla motorvägsplanerna skulle genomföras. Jag fick bestämt besked om att de planerna helt avfärdats. Här skulle aldrig byggas någon motorväg. Det är alltså sju år sedan och nu säger man att bron kanske kan vara klar redan nästa år!

Text: Helena Fernandez Bild: Anna Gullmark

Trodde inte det var sant

Karin Thörn berättar om de olika faser hon och hennes familj genomlevt sedan broplanerna började diskuteras.

— Först trodde vi inte att det var sant. Sedan blev vi arga och kämpade emot med all kraft. Nu under våren har vi haft en hemsk period när vi inte orkat vara arga längre. Bara trötta och ledsna. Vi kom till en punkt då vi tog kontakt med en mäklare för att sälja huset och vi såg ut ett annat att flytta till.

Men i sista stund drog vi oss ur. Det kändes fel.

Vi insåg att vi skulle vara lika drabbade av att denna bro och motorväg byggs, vart vi än flyttade. Vi kan inte komma undan. Nu har vi bestämt oss. Vi ska stanna här och kämpa emot broplanerna så mycket vi orkar.

— Men det finns de som säger att det inte går att göra något. Att man måste foga sig.

Karin Thörn pekar på sitt hus. Ett klassiskt gammalt vitt skärgårdshus med fönster mot viken. En lummig fruktträdgård omger huset där det ligger i en söderslutning.

— Om vägen byggs hamnar vårt hus bara några hundra meter från vägen. Allt blir förändrat. Karin sitter tyst och tänker en stund innan hon säger:

— Jag tror inte att det finns något som gör mig så arg som när man säger: Det går inte att stoppa utvecklingen.

RECENSIONER

Pennskaftet *Elin Wagner* Bonniers, 1910

Med Pennskaftet gjorde Elin Wagner sitt inlägg i rösträttsdebatten.

Huvudpersonen Barbro, eller Pennskaftet som hon alltid kallas, är en ung kvinnlig journalist som envist och outtröttligt kämpar för kvinnors rösträtt. Hon kämpar också mot det patriarkaliska samhällets alla skilje-murar.

Pennskaftet är både snabbtänkt och raptungad, och hennes ofta dräpande svar på illa genomtänkta frågor gör dialogen både spännig och underhållande.

Runt omkring Pennskaftet finns också en mängd andra intressanta personligheter. En av dem är Ester Henning, en kvinnlig läkare som med uthållighet och glöd strider för kvinnans rätt.

"Jag tror också att vi hade något som liknade de första kristnas entusiasm", säger hon till exempel då hon försöker tala för "Saken" med den sorgmodiga, världsfrånvända Cecilia.

Henning vill att Cecilia ska delta i den aktiva kampen för rösträtten, då hon tror att både rörelsen och Cecilia själv skulle ha nytta av det. Bakom sig har Cecilia nämligen ett "fritt förhållande", som med sin förmenta skamlighet tynger och skuldbelägger henne. Och inte förrän hon slutligen kommer in i rösträttsarbetet på allvar, ljusnar livet.

Arbetet i föreningen ger henne handlingskraften och livsviljan åter. Hon blir också god vän med Pennskaftet, som stöttar och uppmuntrar henne.

Motståndare av båda könen skildras också, och deras motargument är ofta klumpiga, och framför allt männens rädsla för kvinnan i politiken, blir tydlig.

Med Pennskaftet fick Elin Wagner sitt genombrott som författare. Här skildras inte bara aktivisternas kamp för rösträtten, utan även en ny syn på erotiken, samt en hel del angrepp på självgodare borgare.

Mycket handlar om kampen för rättvisan. Som till exempel när en man frågar Pennskaftet om vad hon helst vill ha — rösträtt eller en ny hatt.

"Jag vill inte ha någondera delen",

svarar hon. Istället vill hon förtjäna till både rösträtt och hatt själv — inte få dem i present.

Ett annat exempel är då Cecilia blir tillfrågad att ställa upp som kandidat i församlingens styrelseval. En äldre kvinna i styrelsen opponerar sig genast mot detta. Hon anser att rösträttsrörelsen enbart ska ledas av "oförvitliga" kvinnor.

Här ställs frågan: Vem är oförvitlig? Vem har rätt att döma en annan människa?

Det här är en bok som tydligt tar avstånd från allt vad hyckleri och dubbelmoral heter. Den engagerar och griper tag, förbannar och uppmuntrar. Här ryms både sorg, upprorsanda och glädje.

Med denna kvicka, ömsinta och roliga berättelse har Elin Wagner inte bara skapat ett utmärkt tidsdokument, utan också en ovärderlig källa att än idag hämta kraft, mod och inspiration ur.

Gretha Sundberg

Om det viktiga i att kvinnor vågar tala och skriva om det kvinnliga

För alla er som är intresserade av Elin Wagners liv, hennes böcker, hennes politiska och sociala engagemang, finns det sedan januari 1990 ett Elin Wagner-sällskap. Redan har sällskapet 250 medlemmar, vilket de är mycket glada över.

Vi Mänskor har i dagarna ansökt om medlemsskap.

Elin Wagner-sällskapet ger också ut ett litet medlemsblad som heter **Bergsluft**. Så mycket spännande och viktigt tycker jag står i det så jag citerar en del ur det senaste numret:

Elin Wagner-dagen 1991

fick på grund av det nyckfulla vädret hållas i Bergs bygdegård, där trots konkurrensen från 100-årsfirandet av Pär Lagerkvist ett 70-tal personer hade samlats för att hålla föreningens första årsmöte samt lyssna till Elisabet Hermodsson.

Grundkänning

hade Elisabet Hermodsson kallat sitt program där hon med hjälp av uppläsning av egna dikter och essätexter lät oss följa med på en hisnande historisk resa för att söka efter den kvinnliga identiteten.

Själv hade hon fått spår på Elin Wagners idéer om ett förhistoriskt matriarkaliskt samhälle genom att läsa den av henne — inför skrivandet av **Väckarklocka** — förstreckade och kommentera Bachofen-upplagan.

Denna bok, som kommit att betyda så mycket för Elisabet Hermodsson hade tillhört Emilia Fogelklou som låtit den gå i arv till Karin Westman-Berg.

Väckarklocka tegs ihjäl, och in i vår tid har kritiken mot Bachofens teorier om det moderrättsliga samhället kritiserats av många forskare och författare.

Elisabet Hermodsson visade på den föraktfulla tonen hos kritikerna och menade att föraktet för det kvinnliga inte bara drabbar kvinnorna i form av kvinnoförtryck, utan det trycker också ned det kvinnliga hos männen, så att deras manliga, mer aggressiva sidor får fritt spelrum.

Därför behöver vi en ständig "grundkänning" med de modiga författare, Elin och andra, som vågat ta upp till diskussion nya tankar och teorier som utmanar mans-

samhället genom att ta de kvinnliga sidorna hos männen på allvar.

Vi som lyssnade på Elisabet Hermodsson kände hur även vi fick kontakt med grunden för Elins tanke- och idévärld. Och när Elisabet Hermodsson i slutet av sitt tal apostroferade Flory Gate och betygade hur mycket hennes styrka och trofasthet mot Elins idéer betytt, insåg vi alla hur allt hänger ihop och hur viktiga vi alla är för att arbetet för en bättre, "kvinnligare" värld en dag ska bära frukt.

Elin 110 år den 16 maj 1992

Nästa år infaller Elins födelsedag lämpligt på en lördag och naturligtvis ska vi förlägga årsmötet till just denna dag.

Vi förbereder redan ett intressant program och ska försöka göra 1992-års Elin Wagner-dag riktigt minnesvärd. Sätt ett kryss i almanackan redan nu!

Höstseminarium

Inbjudan till höstens Elin Wagner-seminarium den 21-22 september på St Sigfrids folkhögskola kommer att skickas ut i mittan av augusti. Temat blir **Väckarklocka** och vi kan redan nu utlova flera intressanta föredragshållare som ska belysa olika aspekter av Elin Wagners idévärld och hjälpa oss att förstå denna rika, högaktuella bok. Använd sommaren till något riktigt intressant: Läs **Väckarklocka** och anmäl dig sedan till höstseminariet!

Elin och kamratsamhället

I det förra numret av **Bergsluft** skrev vi om att **Margareta Lindholm** doktorerat på en avhandling om Elin Wagners och Alva Myrdals feministiska tänkande. Ännu en avhandling har kommit under våren där Elin förekommer, om än inte som huvudfigur. **Lena Eskilsson**, idéhistoriker i Lund, disputerade i april på avhandlingen "**Drömmen om kamratsamhället. Kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad 1925-35**" (Carlssons, 1991) och det är klart att där spelade Elin Wagner en stor roll, liksom hon gjorde i **Tidevarvet**, den tidskrift som personellt och idémässigt stod medborgarskolan nära.

Fogelstadkvinnorna, det vill säga Elisabeth Tamm, Kerstin Hesselgren, Ada Nilsson, Honorine Hermelin och Elin

Wagner presenteras här med sina olika specialiteter och kunskapsområden. Om Elin skriver Lena Eskilsson att hon "var en idémänniska. Till skillnad från de övriga uttryckte hon emellertid sina idéer i skrift, vilket gör henne värdefull i sammanhang med en grupp kvinnor med i övrigt tämligen implicita värderingar. Elin Wagner var visserligen primärt en självständig författare som värnade om sin frihet och integritet. Men hon var ändå den som oftast formulerade gruppens idéer — i artiklar, programskrifter och upprop — när detta var nödvändigt eller önskvärt.

Romanen **Dialog** fortsätter från 1932 betraktas som hennes Tidevarvsroman. Den behandlar dagsläge och kvinnosak på samma sätt som Tidevarvet gjorde vid samma tid, tecknar kvinnor som kunde vara framstigna ur Fogelstadskretsen och i romanen förs samma freds- och befolkningsdebatt som engagerade Fogelstadkvinnorna.

Fogelstadgruppens alternativa samhällsprogram med frågorna om fred och miljö, småskalighet och decentralisering högt prioriterade, betydde naturligtvis mycket för Elin Wagners utveckling med **Väckarklocka** som logiskt resultat. Lena Eskilsson ställer detta samhällsprogram emot den mera framgångsrika "svenska modellen" med sina storskaliga, rationella, kollektiva lösningar på efterkrigstidens samhällsproblem.

Tyvärr kunde inte Fogelstadgruppen samla tillräckligt många intresserade för att bli den stora förändrande kraften i samhället. Men nog var det ett modigt och intressant försök!

Lena Eskilssons avhandling kan med fördel läsas jämsides med **Hjördis Levins** bok "**Elisabeth Tamm på Fogelstad. En rakikal herrgårdsfröken**" (Symposium 1989). Där får idéerna liv och människorna bakom "drömmen om kamratsamhället" framträder med både fel och förtjänster".

Adress och telefon till den som är intresserad av att bli medlem:

Elin Wagner-sällskapet, Svanaholm, Skir 355 90 Växjö

Tel: 0470-75 557, 75 515

Postgiro för Medlemsskap: 22 21 27-3 75 kronor om året.

Rapport från Paris

Margareta Wärenius är död.

Efter en relativt kort tids sjukdom gick hon bort just när vårblossmorna började slå ut.

I över 50 år var Margareta medlem i vårt förbund. Först i Stockholm och sedan i Göteborg, där hennes make Peter Wärenius fick förordnande som överläkare.

Margareta var ingen högljudd människa, men hon var klok och modig nog att hävda sin mening som ofta var genomtänkt och välmotiverad. Vi lyssnade till och respekterade henne.

Ända till några få månader före sin bortgång var hon självklar deltagare på våra medlemsmöten och övriga aktiviteter. Många vackra banderoller och emblem, förfärdigade av Margareta, kommer att länge bäras och synas i våra led.

Vi var många som samlades till minnesstunden vid hennes bår, och helt i hennes egen anda gick vi gemensamt från de olika kvinnoförbunden för att framföra vårt tack till henne.

Evy Andrén avslutade sina ord vid hennes bår med att citera en liten kort dikt ur Margit Ekelunds samling "Runt stammen":

Att tro är inte att hoppas på en evig sällhet — där.

Att tro är att orka kämpa för frihet och rättvisa här.

Tack Margareta för Din tro och Din kamp.

Evy Andrén

Ett av de viktigaste besluten vid Kvinnornas Demokratiska Världsförbunds (KDV) kongress i våras var en omorganisering och decentralisering av förbundet. (Se Vi Mänskor 2/91).

Arbetet ska i framtiden främst bedrivas inom olika regioner, som i stort sett följer världsdelarna. Medlemsorganisationerna i Sydamerika har länge arbetat enligt denna modell, som har visat sig framgångsrik.

Det franska kvinnoförbundet (UFF) fick i uppdrag att sammankalla de europeiska organisationerna, och det första mötet ägde rum i Paris den 15 juni.

Närvarande var representanter från England, Holland, Belgien, Frankrike, Tyskland (öst och väst), Schweiz, Italien, Spanien, Portugal, Cypern, Sovjet och USA (som räknas till den europeiska regionen). Själv representerade jag Norge och Sverige.

Mötet kom fram till följande beslut:

- Frankrike åtar sig att samordna arbetet inom den europeiska regionen. Man räknar med två möten varje år, eventuellt roterande mellan länderna,

- Frankrike redigerar en nyhetsbulletin som ska utkomma varje kvartal,

- verksamheten finansieras genom bidrag från medlemsorganisationerna.

Många önskade ett närmare samarbete inom snävare regioner, till exempel Medelhavsländerna eller Norden, men vi kom fram till att ett sådant samarbete fick bli ländernas eget ansvar. Vi i Norden samarbetar ju redan på många områden.

Följande områden bör prioriteras under de följande två-tre åren:

- rätten till abort, kvinnomisshandel, sexuella trakasserier,
- sociala rättigheter, rätt till arbete, bostäder, utbildning etc,
- fred, nedrustning, internationell solidaritet.

Den 26 oktober kommer kvinnor i hela Europa att demonstrera för nedrustning.

Nästan alla menade att våld mot kvinnor är ett stort problem i deras länder, liksom hotet mot rätten till abort.

Det var enighet om att stödja kvinnorna i Östeuropa, och att arbeta för internationell solidaritet. Vad händer till exempel med kvinnorna i Mellanöstern efter Gulfkriget?

Mötesdeltagarna var missnöjda med att Sheffield-kongressen hade valt Portugal och USA som Europas representanter i KDVs exekutivkommitté (styrelse), och krävde att även Frankrike ska få en plats där.

Det var ett mycket givande möte, som lovade gott inför framtiden.

Aase Bang

Karin Lentz

ledamot i SKVs förbundsstyrelse, har som första kvinna valts till ordförande i Författarcentrum Syd.

Vi gratulerar!

Gränslöst möte

Välkomna att träffa kvinnor från Mellan- och Östeuropa och från våra nordiska grannländer.

Tillsammans ska vi diskutera hur vi vill ha ett framtida Europa, och vilken roll kvinnorna kan komma att spela.

Inledare:

Tarja Cronqvist och Berit Ås

Tid: 27 - 29 september 1991

Plats: Skeppsholmens folkhögskola, Stockholm

Pris: 300 kr, inklusive kost och logi.

Anmälan senast 15 september till SKV Göteborg, tel: 031-14 40 28

Arr: SKV i samarbete med Norsk Kvinneforbund.

Socialism med kvinnligt ansikte

Inledare: Renée Frangeur, Katarina Katz, Aase Bang

Tid: 23 - 24 november 1991

Plats: Syninge kursgård i Roslagen

Upplysningar och anmälan (senast 1 november):

SKV Göteborg, tel: 031-14 40 28 eller Siv Waldor, tel: 08-647 87 40, Gerd Thambert, tel: 08-641 46 51

Arr: SKV och Bona folkhögskola

15 Holland Street
Brighton
East Sussex BN2 2WB
1 juli 1991

Kära SKV

Elsie Watson i National Assembly of Women har varit så vänlig att ge mig ert namn eftersom hon tror att ni kan hjälpa mig med ett arbete jag håller på med, om kvinnornas rättigheter i Europa.

Undersökningen är för en uppslagsbok, och då jag naturligtvis kommer att använda mig av officiella källor och dokument är jag också intresserad av att få kontakt med så många kvinnor i Sverige som möjligt.

Det är klart att officiella dokument berättar kvinnornas legala ställning, hur lång föräldraledighet de har, hur hög genomsnittslönen är, vilka rättigheter de har när de gifter eller skiljer sig.

Men detta berättar inte nödvändigtvis hur det egentligen är att vara kvinna i Sverige.

Därför ber jag kvinnor från hela Europa berätta ganska kortfattat något om hur de lever, så att jag kan ta med det i boken.

Den informationen kan hjälpa kvinnorna som använder boken att bättre förstå hur det faktiskt är att leva i de olika länderna.

Jag ber er inte skriva något väldigt personligt. Vad jag är ute efter är mera kvinnors allmänna tankar om vad som är bra eller dåligt när man är kvinna i Sverige. Detta kan vara självklara saker för kvinnorna i Sverige men inte för andra kvinnor i Europa.

Det betyder att jag är intresserad av sådana ämnen som berör kvinnorna, och hur de arbetar och bor i Sverige.

Här hos oss skulle till exempel många kvinnor i min ålder (36) tycka att det största hindret för att uppnå jämställdhet vara avsaknaden av barnomsorg.

Men eftersom jag själv inte har barn, skulle jag kanske hellre berätta om hur indragningar drabbar kvinnornas hälsovård, eller helt enkelt om mäns hållningar gentemot kvinnor, som får dem att känna sig mindervärdiga i arbetslivet eller på andra områden.

Jag bifogar en informationsfolder om boken +) som kan ge er en idé om vad vi försöker täcka och hur dessa områden berör kvinnornas liv.

Om ni vill skriva till mig och berätta om några aspekter som foldern tar upp, är jag mycket tacksam.

Det är svårt att sammanfatta ett så stort projekt i ett kort brev, men om ni vill ha mer information eller har andra frågor ska jag göra mitt bästa att besvara dem.

Tack för att ni läste brevet. Jag hoppas att höra från er snart.

Med vänlig hälsning,
Paula Snyder

+) Foldern kan du få om du ringer till Zaida, Tel: 031-14 40 28

Foldern innehåller följande rubriker:

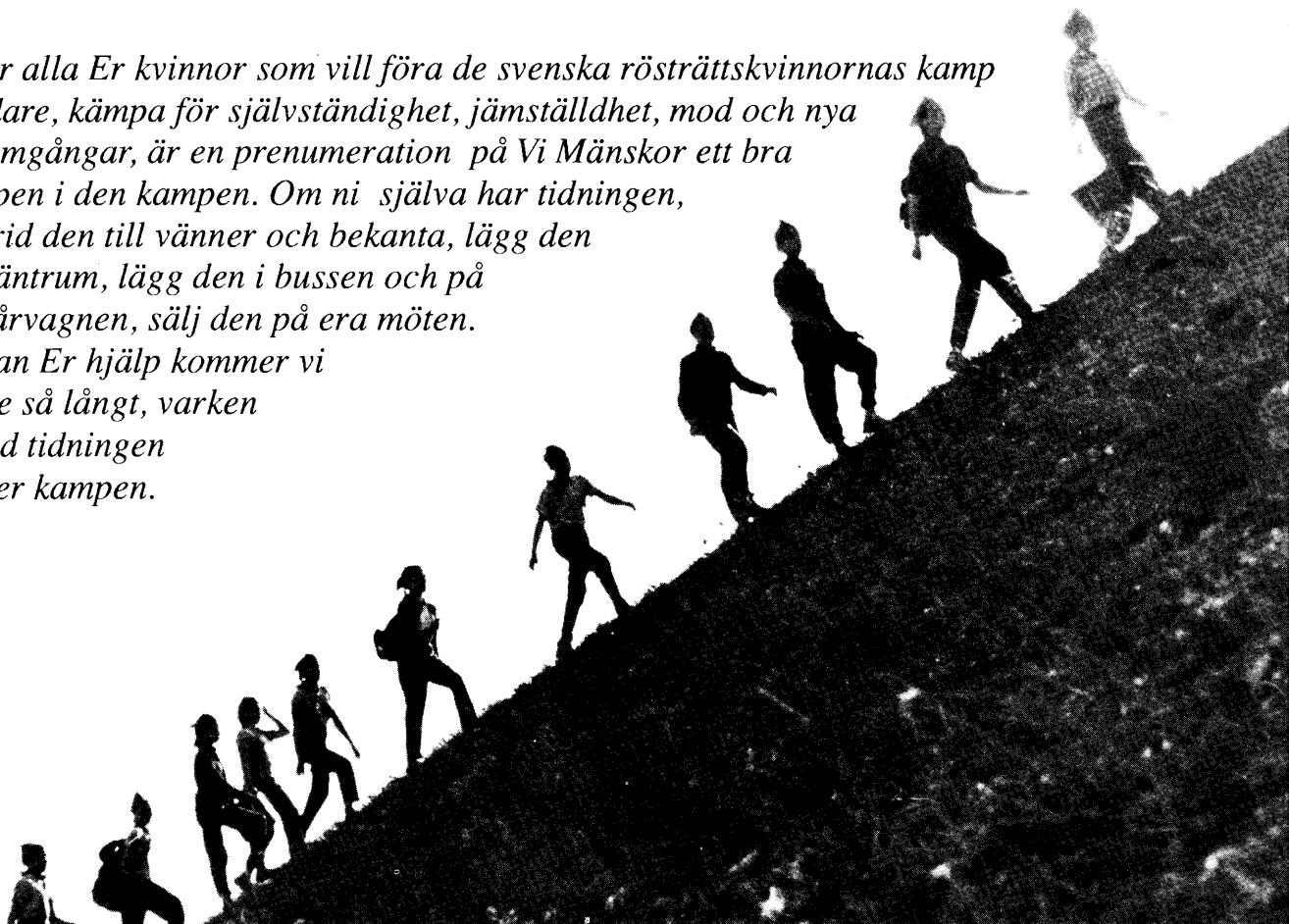
Bostäder
Rikedom, fattigdom och priser
Födelsetal och familjestruktur
Äktenskap och skilsmässa
Invandrarkvinnor
Kvinnors hälsa
Föräldraledighet och förmåner
Barnomsorg
Offentliga förmåner
Kvinnor i arbetslivet
Kvinnor i politiken
Kvinnor i utbildningen
Andra områden som berör kvinnorna

Skriv helst på engelska, men om du skriver på svenska, kan du skicka det till:

**SKV Göteborg,
Linnégatan 21,
413 04 Göteborg,**

så översätter vi ditt bidrag.

För alla Er kvinnor som vill föra de svenska rösträttskvinnornas kamp vidare, kämpa för självständighet, jämställdhet, mod och nya framgångar, är en prenumeration på Vi Mänskor ett bra vapen i den kampen. Om ni själva har tidningen, sprid den till vänner och bekanta, lägg den i väntrum, lägg den i bussen och på spårvagnen, sälj den på era möten. Utan Er hjälp kommer vi inte så långt, varken med tidningen eller kampen.

Insamlingar

konto: 5 13 23-4

Vi har nu två projekt på gång i Nicaragua.

Ett gäller facklig utbildning för kvinnor. Projektet kommer att kosta cirka 116 500 kronor. SIDA bidrar med 96 000 kronor.

Det andra projektet gäller AMNLAIs kvinnohus i León. Vi har skrivit om kvinnohuset i Vi Mänskor nr 4/90.

De har bett om 46 500 kronor, och SIDA bistår med 38 000 kronor.

Vi har i dagarna fått ytterligare ett bidrag från SIDA. De pengarna ska gå till en barnklinik.

Vi är tacksamma för SIDA:s bidrag, men som ni ser så behövs det en hel del pengar till, för att projekten ska komma igång.

Så därför, trägna medlemmar, är vi glada om ni är lika givmilda som tidigare.

Vi har en medlem ibland oss, som vi tycker vi måste berätta om. Hon heter Frideborg Lötberg och bor i Stockholm. Hon är pensionär och har därför dagarna fria att göra vad hon vill. Och hon ägnar stor del av sin tid att samla in pengar till Vietnam.

Hon har arbetat fram en mycket framgångsrik strategi. Först tar hon reda på var det finns många människor samlade. Så går hon dit med bössan, och namnlistor.

Jag ska ta några exempel från i vår och sommar:

Den 8 april demonstrerade pensionärerna i Stockholm. Frideborg var där.

ABF hade möte den 24 april, 1 maj samlades folk i Kungsträdgården, lite senare var det Drakfest. Den 11 maj var Frideborg på Mariatorget, och den 13 maj var det möte på Sergels torg. Den 16 juni hölls Manifestivalen på Gärdet, och under tre dagar, den 4 till 7 juli, hölls en jazz- och bluesfest på Skeppsholmen. Naturligtvis var Frideborg där alla dagarna.

Och hon jobbade verkligen.

Det kan hända att jag glömt några ytterligare ställen hon varit på, men Frideborg har i vilket fall som helst samlat in 7 469,40 kronor under denna tid. Bravo!

PS.

Hon är nog med att påpeka att pengarna går till Vietnams barn.

Vietnam

Christina Thunwall	200:-
M Lund	300:-
Gun Höjlund	350:-
Siv Waldor	200:-
Gunilla Palmstjerna Weiss	250:-
Märta Hermansson	200:-
Birgitta Andersson	50:-
Till minne av Birgit Vinnå från Fyrklövern, Stockholm	1000:-
Eva Palmaer	50:-
Elsa Håkansson	200:-
Ewa Nyström	100:-
Anna-Lisa Olsson	100:-
May Lejon	25:-
Kirsten Persson	150:-
Elise Mellgren	50:-
Anita Berger	200:-

Internationell Solidaritet

Gun Höjlund	350:-
Karin Nordlander	500:-
Solweig Kempe	100:-
Anonym	300:-
May Lejon	25:-
Lilian Andersson	100:-

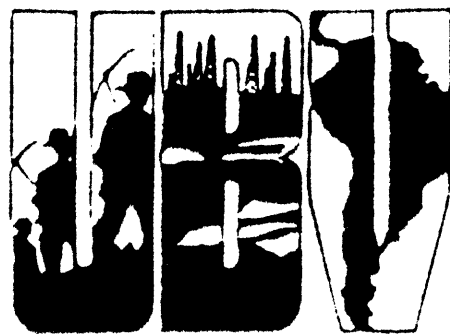
Till Margareta Warenus minne från SKV Göteborg	350:-
--	-------

Till Fistulasjukhuset i

Addis Abeba	
har vi skickat	2000:-
Vi har också skänkt	
Madam Thi Binh från Vietnam vid hennes besök i Stockholm	5000:-

KDVs kvinnofond

Lene Rosenkvist	100:-
-----------------	-------

Solidaritetsarbete i Latinamerika

Vill du verka för en social förändring?

Vill du arbeta för förtryckta människor?

Utbildning för Bistandsverksamhet (UBV), söker folk med olika erfarenheter och yrken för solidaritetsarbete i Nicaragua, Chile, Brasilien, Peru, Ecuador och Bolivia.

Grundkontraktet är två år, med möjlighet till förlängning.

UBVs volontärer arbetar i inhemska enskilda organisationer och folkliga massorganisationer. Volontärerna deltar aktivt i UBVs arbetet med informationsverksamhet och arbetsundersökning. Landgrupperna består av 5-12 volontärer och koordinatör. Lönen är 4-5000 kronor beroende på kostnadsläget i landet.

Utresan föregås av en 4 månader lång förberedelseutbildning i språk, latinamerikakunskap, volontärkunskap och internationell ekonomi.

Utbildningen bekostas delvis av UBV.

Krav: Du ska ha nordiskt medborgarskap och ett par års erfarenhet av ditt yrke. Det är meriterande att ha erfarenhet av förenings- och organisationsarbete.

Sista ansökningsdag: 10 september 1991.

För information och ansökningshandlingar ring:

rekryteraren tel: 08-714 09 85

UBV, Barnängsgatan 23,
116 41 Stockholm

UBV, är en partipolitisk och religiöst obunden ideell förening. UBV bedriver volontärverksamhet i Latinamerika och informationsverksamhet i Sverige
UBV ger ut tidskriften Nyheter från Latinamerika

SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUND

Postgiro 50 50 95-0 Insamlingskonto 5 13 23-4

**Barnängsgatan 23
116 41 Stockholm
Tel: 08-640 92 05
(Tisdag och torsdag 13.00 -15.00)**

**Linnégatan 21
413 04 Göteborg
Tel: 031-14 40 28
(Måndag-fredag 10.00 -15.00)**

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck.

Förbundets målsättning är:

- Att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnors deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.
- Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa, och ges samma utbildningsmöjligheter.
- Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval — mot krig och imperialism — krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.
- Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.
- Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism.
- Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

* * * * *

SKV har i korthet följande historia:

1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet.

År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, (Womens International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 138 anslutna organisationer i 124 länder. KDV har konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd, samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag.

SKV-avdelningar

Ambjörby
Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel: 0563/802 32

Arvika
Brita Tener
Högåsvägen 4
671 00 Arvika

Boden
Marianne Soutukorva
Rädisvägen 6
961 48 Boden
Tel: 0921/723 77

Finspång
Anna-Lisa Göransson
Grytölsvägen 24
612 00 Finspång

Forshaga-Kil
Ingela Ahlberg
Prästbol PI 7003
665 00 Kil
Tel: 0554/153 07

Centrala avd i Göteborg
Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 Västra Frölunda
Tel: 031/47 40 02

Göteborgsdistriktet
Zaida Hagman
Säckgränd 3
415 03 Göteborg
Tel: 031/25 31 65

Göteborg Bjurslätt
Harriet Engman
Långströmsgatan 50 A
417 25 Göteborg
Tel: 031/53 66 96

Gävle
Elsa Konturi
Kapellvägen 5
804 26 Gävle
Tel: 026/19 19 57

Karlshamn
Sonia Karlsson
PI 1049
290 72 Asarum
Tel: 0454/291 60

Karlstad
Siv Dahlgren
Mellqvistvägen 1
663 00 Skoghäll
Tel: 054/51 39 15

Katrineholm
Gunnel Rudin
Storgatan 46 A
643 00 Vingåker
Tel: 0151/122 00

Kramfors
Marie Sölvebring
Svanö 1764
870 40 Lunde

Linköping
Sonja Wahlstein
Eklundsgatan 5
582 63 Linköping
Tel: 013/13 08 48

Luleå
Agnes Wennberg
Vinkelgränd 1
951 41 Luleå
Tel: 0920/195 34

Lund
Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel: 046/20 08 22

Malmö
Anna Landberg
Bildesgatan 1
211 57 Malmö
Tel: 046/23 40 76

Mölndal
Gunhild Johansson
Storgatan 26
431 31 Mölndal
031/2771 04

Olofström
Carina Gillberg-Björk
Snöbärsvägen 12
293 00 Olofström
Tel: 0454/400 77

Orust
Emi Friholt, vice ordf.
Stocken 2127
440 80 Ellös
Tel: 0304/512 15

Piteå-Munksund
Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
Tel: 0911/372 76

Skellefteå
Barbro Viklund
Fäbrogatan 5
931 56 Skellefteå
Tel: 0910/88547

Spånga
Elice Mellgren
Hinderstorpsvägen 33
163 72 Spånga
Tel: 08-761 16 37

Skövde
Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Stockholms innerstad och norra förorter
Gerd Thambert
Åsögatan 170:1
116 32 Stockholm
Tel: 08/41 46 51

Stockholms södra förorter
Eva Danielsson
Mariestadsvägen 8
121 50 Johanneshov
Tel: 08/49 57 00

Umeå
Katarina Sandström
Klaverstaket 32
902 57 Umeå
Tel: 090/12 17 38

Uppsala
Anneli Granholm
Stenhagen 73 A
752 60 Uppsala
Tel: 018/46 97 00

Förbundsordförande:
Aase Bang
Herrgårdsgatan 12
652 24 Karlstad
Tel: 054/18 99 61

POSTTIDNING

BEGRÄNSAD
EFTERSÄNDNING

Vid definitiv eftersändning
återsändes försändelsen med
nya adressen på baksidan

Prenumerera på Vi människor!

Det är tidningen som berättar om kvinnors verklighet i Sverige och i andra länder. Som visar samhället ur perspektiv som du inte hittar någon annanstans. Som vill väcka glädje och vrede – ge kunskap och insikt.

Prenumeration på Vi människor 120 kr/år
Stödprenumeration: 200 kronor

Namn

Adress

Postnummer/ort

Porto

vi människor

prenumeration
Barnängsgatan 23

116 41 STOCKHOLM

VI MÄNSKOR behövs PRENUMERERA!

Fyll i kupongen så vidarebefordrar vi den till din lokalavdelning.

- ☐ Jag är intresserad och vill veta mer om SKV
☐ Jag vill bli medlem i SKV

Namn

Gatuadress

Postadress

Telefon

Porto

Svenska Kvinnors Vänsterförbund
Viktoriahuset
Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG